

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΡΑΦΕΙΟ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΘΕΣΗ

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2017

Φεβρουάριος 2018

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ.....	4
ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ	5
ΣΥΝΟΨΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	7
1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΥΓΚΥΡΙΑ: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΑΝΑΚΑΜΠΤΕΙ.....	15
2 Η ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ	21
2.1 Η ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ (ΚΠ) ΤΟ ΔΩΔΕΚΑΜΗΝΟ 2017 (ΣΕ ΤΑΜΕΙΑΚΗ ΒΑΣΗ)	21
3 ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ	24
3.1 Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΓΕΝΙΚΑ.....	24
3.2 ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΠΟΚΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΕΩΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΝΕΙ ΤΟΝ ΕΤΗΣΙΟ ΚΥΚΛΟ ΤΟΥ	27
3.3 ΟΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΣΕ ΕΞΕΛΙΞΗ	29
3.4 ΜΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΑ ΔΑΝΕΙΑ	30
3.5 Η ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	34
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 1.....	39

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΑΕΠ ΚΑΙ ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, Q1 2008 – Q3 2017.....	16
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2 ΕΚΚΡΕΜΕΙΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΕΣ ΦΟΡΩΝ	22
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3 ΛΗΞΙΠΡΟΘΕΣΜΕΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ	23
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4 ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ ΠΙΣΤΩΣΕΩΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΠΙΣΤΩΤΙΚΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΣΕ ΕΚΑΤ. ΕΥΡΩ.....	32
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΕΙΚΤΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΚΛΙΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΙΣΤΩΣΩΝ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 1/2010 – 12/2017	39
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΙΚΩΝ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΣΕ € ΔΙΣ., ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 1/2008 – 12/2017	39
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7 ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΝΔΤΚ ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΖΩΝΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩ, ΜΗΝΙΑΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ, ΕΤΗΣΙΑ ΒΑΣΗ, %, 1/2012 – 12/2017	40
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8 ΣΩΡΕΥΤΙΚΗ ΜΕΙΩΣΗ ΤΩΝ ΜΕΓΕΘΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2010 – 2016	40
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9 ΤΙΜΗ ΚΑΙ ΑΠΟΔΟΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ 10 - ΕΤΟΥΣ ΟΜΟΛΟΓΟΥ, ΙΑΝ – 2016 – ΔΕΚ. 2017.	41
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10 ΛΗΞΙΠΡΟΘΕΣΜΑ ΚΑΙ ΕΙΣΠΡΑΞΗ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2017, ΣΕ € ΔΙΣ. ΣΩΡΕΥΤΙΚΑ.....	41

ΠΙΝΑΚΕΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Η ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΑΕΠ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΙΣΤΩΣΩΝ ΤΟΥ, ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 2016, Q3 2016, Q2 & Q3 2017, % (ΕΠΟΧΙΚΑ ΔΙΟΡΘΩΜΕΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ).....	15
ΠΙΝΑΚΑΣ 2 ΈΣΟΔΑ 4 ^{ΟΥ} ΤΡΙΜΗΝΟΥ (ΣΕ € ΕΚΑΤ.).....	29
ΠΙΝΑΚΑΣ 3 ΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΜΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ ΑΝΟΙΓΜΑΤΩΝ (€ ΕΚΑΤ.).....	32
ΠΙΝΑΚΑΣ 4 ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΝΕΩΝ ΠΡΟΣΛΗΨΕΩΝ ΑΝΑ ΕΙΔΟΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, 1.01.2017-30.11.2017 ΚΑΙ 1.01.2017-31.12.2017.	35

Στόχοι και Επιστημονική Επιτροπή του Γραφείου

Το Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή (Γ.Π.Κ.Β.) ιδρύθηκε σύμφωνα με το άρθρο 30Α του Κανονισμού της Βουλής (Μέρος Β'), όπως ισχύει μετά την τροποποίησή του (άρθρο 21, ΦΕΚ 122/Α'/30.06.2016) και τον Ν. 3871 (ΦΕΚ 141/Α'/17-8-2010). Αποτελεί ανεξάρτητη οργανική μονάδα της Βουλής και λειτουργεί σύμφωνα με τον Ειδικό Κανονισμό για την Εσωτερική Λειτουργία και Οργάνωσή του, όπως ενσωματώθηκε στον Κανονισμό της Βουλής, Μέρος Β' (άρθρο 53, ΦΕΚ 122/Α'/30.06.2016).

Έργο του Γ.Π.Κ.Β. είναι η παρακολούθηση της εκτέλεσης του προϋπολογισμού του κράτους, η στήριξη του έργου δύο Επιτροπών της Βουλής (της Ειδικής Διαρκούς Επιτροπής του Απολογισμού και του Γενικού Ισολογισμού του Κράτους και Ελέγχου της Εκτέλεσης του Προϋπολογισμού του Κράτους, καθώς και της Διαρκούς Επιτροπής Οικονομικών Υποθέσεων) και η σύνταξη και υποβολή, προς τις ανωτέρω Επιτροπές, τακτικών τριμηνιαίων και ετήσιων εκθέσεων, που αφορούν στην τήρηση των δημοσιονομικών στόχων, οι οποίοι τίθενται στα Μεσοπρόθεσμα Δημοσιονομικά Πλαίσια Στρατηγικής.

Οι αναλύσεις του Γ.Π.Κ.Β. επικεντρώνονται στα κυριότερα ζητήματα της ελληνικής οικονομίας και γίνονται υιοθετώντας τη συγκριτική ανάλυση. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ανάδειξη και συζήτηση προβλημάτων από τη σκοπιά της σύγχρονης ακαδημαϊκής έρευνας.

Συντονιστής του Γ.Π.Κ.Β. είναι ο κ. Παναγιώτης Λιαργκόβας, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, ο οποίος είναι επικεφαλής της Επιστημονικής Επιτροπής, που απαρτίζεται από τα εξής μέλη:

- Πάνος Καζάκος, Ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών
- Σπύρος Λαπατσιώρας, Επίκουρος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Κρήτης
- Ναπολέοντας Μαραβέγιας, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών
- Μιχάλης Ρηγίνος, Αναπληρωτής Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Αντί προλόγου

Η ανά χειράς έκθεση είναι η τελευταία του Γ.Π.Κ.Β. υπό την παρούσα σύνθεση της Επιστημονικής Επιτροπής. Η πενταετής θητεία του Συντονιστή έληξε τον Νοέμβριο 2017, ενώ η θητεία των μελών της Επιστημονικής Επιτροπής, καθηγητών Πάνου Καζάκου, Ναπολέοντα Μαραβέγια, Μιχάλη Ρηγίνου και Σπύρου Λαπατσιώρα λήγει στα τέλη Μαρτίου 2018. Λογικά, η ανάληψη καθηκόντων από τον νέο Συντονιστή θα έπρεπε να είχε ολοκληρωθεί τον Νοέμβριο, αλλά η μετάβαση καθυστέρησε όπως άλλωστε συνέβη και σε άλλες περιοχές πολιτικής. *Θεωρούμε ότι η Επιτροπή, με τη νέα σύνθεσή της θα διατηρήσει την ανεξαρτησία και την αξιοπιστία της, η οποία οικοδομήθηκε τα προηγούμενα χρόνια.* Υπενθυμίζουμε ότι η Επιστημονική Επιτροπή 2012-2017, αποφάσιζε με ομοφωνία και λειτουργούσε πέραν των κομματικών αντιπαραθέσεων.

Το Γ.Π.Κ.Β., υπήρξε ένας καινοτόμος, για τα ελληνικά δεδομένα, θεσμός που έχει πλέον ριζώσει βαθιά στο ελληνικό θεσμικό και πολιτικό πλαίσιο. Την περίοδο 2012-2017, το Γ.Π.Κ.Β. πέτυχε την πρώτη θεσμική του κατάκτηση -καθόλου αυτονόητη μέχρι πριν από λίγα χρόνια- που ήταν η ομαλή και συνεχής λειτουργία του, χωρίς να επηρεάζεται το έργο του από αλλαγές κυβερνήσεων ή/και Προέδρων της Βουλής.

Με βάση αυτή την κατάκτηση, το Γ.Π.Κ.Β. παρήγαγε σημαντικό έργο, μέσα κυρίως από τις εκθέσεις του (περιοδικές, ετήσιες και ειδικές, καθώς και εκθέσεις επί του προσχεδίου και του σχεδίου του προϋπολογισμού του κράτους), με τις οποίες κατέγραφε τις οικονομικές εξελίξεις, εκτιμούσε τις δημοσιονομικές και ευρύτερα οικονομικές προοπτικές, αλλά και αξιολογούσε τις ακολουθούμενες πολιτικές που αφορούν στις διαρθρωτικές αλλαγές σε διάφορους τομείς, όπως οι εργασιακές σχέσεις και η δημόσια διοίκηση. Γνώμονάς του σε αυτό το έργο ήταν πάντοτε το συμφέρον της χώρας και της κοινωνίας και για αυτό δεν δίστασε να ασκήσει τεκμηριωμένη κριτική σε καίρια θέματα όπως η οριζόντια λιτότητα, η υπερβολική φορολογική επιβάρυνση, η αναβολή λήψης διαρθρωτικών μέτρων, η ανάγκη ρύθμισης του χρέους, η στοιχειοθέτηση χαμηλότερου ύψους πρωτογενών πλεονασμάτων ή και ο προσδιορισμός των προβλημάτων που υπάρχουν από ιδιωτικοποιήσεις δημοσίων οργανισμών όπως της ΕΥΔΑΠ και της ΕΥΑΘ.

Στην κατάρτιση των εκθέσεων, πέραν της υψηλού επιπέδου υποστήριξης που παρείχαν οι εργαζόμενοι στο Γ.Π.Κ.Β., συμβάλλαμε όλα τα μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής, που αν και προερχόμαστε από διαφορετικές σχολές οικονομικής σκέψης συν-διαμορφώσαμε και συντάξαμε τα κείμενα των εκθέσεων. Οι εκθέσεις του Γραφείου μας αποτέλεσαν αφενός σημείο αναφοράς για την διδασκαλία και έρευνα σε θέματα της ελληνικής οικονομίας και αφετέρου βέλτιστη πρακτική για τη λειτουργία αντίστοιχων Γραφείων σε άλλες χώρες.

Οι εκθέσεις του Γ.Π.Κ.Β. προκάλεσαν πάντοτε ευρεία δημοσιότητα προσελκύοντας την ιδιαίτερη προσοχή των ΜΜΕ και σχολιάσθηκαν ποικιλοτρόπως από τα μέλη των εκάστοτε κυβερνήσεων και τα πολιτικά κόμματα, καθώς επίσης και από τους κοινωνικούς εταίρους και εμπειρογνώμονες. Όπως ήταν φυσικό, σε μια εποχή που τα δημοσιονομικά και οικονομικά θέματα κυριαρχούν στον δημόσιο διάλογο, οι εκθέσεις του έγιναν αντικείμενο διαλόγου κυρίως στις αρμόδιες επιτροπές της Βουλής με βάση τα στοιχεία και τα επιχειρήματα που περιείχαν και

όχι με βάση τη γνώριμη ελληνική τακτική της συνθηματολογίας, της αοριστολογίας και της κινδυνολογίας.

Παράλληλα, το Γ.Π.Κ.Β. διοργάνωσε συνέδρια σε θέματα κρίσιμα για την ελληνική οικονομία και κοινωνία, στα οποία συμμετείχαν κορυφαία πολιτικά πρόσωπα και εκπρόσωποι της επιστημονικής κοινότητας. Τα συνέδρια αυτά, των οποίων τα πρακτικά έχουν ήδη εκδοθεί, αποτέλεσαν πεδίο υψηλού προβληματισμού. Η θεματολογία τους κάλυπτε ένα ευρύ φάσμα αντικειμένων. Συγκεκριμένα,

- 2014: «Δημοσιονομική προσαρμογή: πόσο δίκαιη είναι η κατανομή των βαρών;»,
- 2015: «Οικονομικές διαστάσεις της Συνταγματικής αναθεώρησης σε συνθήκες κρίσης»,
- 2016: «Μεταρρυθμίσεις στη Δημόσια Διοίκηση και ανάπτυξη: εμπειρίες και προτάσεις» και
- 2017: «Κρίση – Μεταρρυθμίσεις – Ανάπτυξη».

Στόχος μας ήταν πάντα η ενημέρωση των μελών του Κοινοβουλίου -και εν τέλει και των πολιτών- για τα θέματα της αρμοδιότητάς μας με βάση την ανάλυση των διαθέσιμων κάθε φορά στοιχείων και της ακαδημαϊκής έρευνας. Πιστέψαμε και πιστεύουμε στις δυνατότητες ανάταξης της χώρας υπό την προϋπόθεση ότι τα ζητήματα της οικονομίας, της κοινωνίας και του κρατικού μηχανισμού θα αντιμετωπίζονται με διάλογο στη βάση επιχειρημάτων, με ρεαλισμό και μακροχρόνιο ορίζοντα.

Επιπλέον, και λαμβάνοντας υπόψη το νομικό πλαίσιο και τον τρόπο λειτουργίας του Γ.Π.Κ.Β. την περίοδο 2012-2017, προσπαθήσαμε να ακολουθήσουμε με επιτυχία τα ελάχιστα διεθνή πρότυπα, όπως τίθενται από τον ΟΟΣΑ, που θα πρέπει να ισχύουν στα αντίστοιχα Γραφεία που λειτουργούν στα κράτη-μέλη της Ε.Ε., και αφορούν στην ανεξαρτησία από πολιτικές πιέσεις, στην ακομμάτιστη λειτουργία, στην επιστημονική τεκμηρίωση, στην πλήρη διαφάνεια καθώς και στην άμεση επικοινωνία με τους πολίτες.

Αξίζουν θερμές ευχαριστίες στους εργαζόμενους στο Γ.Π.Κ.Β. (επιστημονικό προσωπικό, διοικητικό προσωπικό, ασκούμενοι) που έδωσαν τον καλύτερο εαυτό τους και επέδειξαν ιδιαίτερη επιστημοσύνη, καθώς και σε όλες τις υπηρεσίες της Βουλής με τις οποίες είχαμε την τιμή να συνεργαστούμε και να διαπιστώσουμε το υψηλό τους επίπεδο.

Τέλος, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τους διατελέσαντες Προέδρους της Βουλής κατά τη διάρκεια της θητείας μας, οι οποίοι ουδέποτε επιχείρησαν να παρέμβουν στο έργο μας, δημιουργώντας έτσι μια πολύτιμη παρακαταθήκη και για το μέλλον.

Αυτονόητο είναι ότι θα είμαστε στη διάθεση του νέου Συντονιστή και των νέων μελών της Επιστημονικής Επιτροπής προκειμένου να τους ενημερώσουμε, διασφαλίζοντας έτσι την ομαλή συνέχεια του έργου του Γ.Π.Κ.Β.

Ο Συντονιστής και η Επιστημονική Επιτροπή

Σύνοψη και Συμπεράσματα

Η παρούσα έκθεση εξετάζει, όπως και οι προηγούμενες, την τήρηση των δημοσιονομικών στόχων της ελληνικής οικονομίας, που τίθενται στον Κρατικό Προϋπολογισμό και στα Μεσοπρόθεσμα Δημοσιονομικά Πλαίσια Στρατηγικής, τα οποία έχουν ψηφιστεί από τη Βουλή των Ελλήνων. Επικεντρώνεται δε, στο τέταρτο τρίμηνο του 2017.

Η έκθεση συντάχθηκε με βάση το σημερινό πλαίσιο πολιτικής, όπως αυτό διαμορφώνεται από τις συμφωνίες που έχει πραγματοποιήσει η κυβέρνηση με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΕΕ), τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Λαμβάνει, επίσης, υπόψη της όλη την τρέχουσα συζήτηση σε ευρωπαϊκό επίπεδο σχετικά με την αναθεώρηση της οικονομικής διακυβέρνησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ειδικότερα της Ευρωζώνης.

Ο Συντονιστής και τα Μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής αναγνωρίζουν ότι γενικά στην οικονομική πολιτική αντιπαρατίθενται διαφορετικές οικονομικές φιλοσοφίες και πως, ό,τι είναι αναγκαίο με οικονομικά κριτήρια δεν είναι απαραίτητα εφικτό με πολιτικά. Επίσης, ό,τι είναι επιθυμητό πολιτικά δεν είναι πάντοτε οικονομικά αποτελεσματικό.

Η μείωση της αβεβαιότητας φέρνει αποτελέσματα

Το 2017 έληξε με προκαταρκτική συμφωνία για την τρίτη αξιολόγηση. Όμως, η διαδικασία της αξιολόγησης συνεχίστηκε τον Ιανουάριο 2018 καθώς είχαν μείνει αρκετές εκκρεμότητες όσον αφορά στα «προαπαιτούμενα» για την εκταμίευση των προβλεπόμενων δόσεων του δανείου από τον ΕΜΣ. Επίσης, δεν έχει αποσαφηνισθεί ακόμα η μελλοντική στάση του ΔΝΤ.

Όλες οι διεθνείς αναλύσεις (όπως εξάλλου και το Γ.Π.Κ.Β.) διαπιστώνουν πρόοδο:

- στον τομέα των μεταρρυθμίσεων (κανονιστική ρύθμιση στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών, εργασιακές σχέσεις, ιδιωτικοποιήσεις, μη εξυπηρετούμενα δάνεια κ.λπ.), αλλά και
- στη δημοσιονομική διαχείριση.¹

Όμως διαπιστώνονται και πολλά εμπόδια που πρέπει να υπερκεραστούν κατ' αρχάς ως το τέλος του τρέχοντος προγράμματος προσαρμογής (μνημονίου) τον Αύγουστο 2018.

Σημειώνουμε ακόμα ότι έχουν ψηφισθεί για το 2019 και 2020 μέτρα προσαρμογής του ασφαλιστικού και της φορολογίας (μείωση του αφορολόγητου) και δημοσιονομικοί στόχοι (πρωτογενές πλεόνασμα 3,5% ετησίως) ως το 2021. **Αυτό το δεσμευτικό πλαίσιο θα εμπλουτιστεί κατά πάσα πιθανότητα με περαιτέρω στοιχεία τους επόμενους μήνες.** Οι τράπεζες π.χ. έχουν ετοιμάσει ένα πρόγραμμα πλειστηριασμών για τους επόμενους μήνες και τα χρόνια μετά το τέλος του μνημονίου. Θα υπάρξουν επίσης σημαντικές εκκρεμότητες που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη στους σχεδιασμούς της «επόμενης μέρας» καθώς η οικονομική πολιτική μας θα

¹ Βλ. συνολική παρουσίαση και ανάλυση των εξελίξεων στο European Commission *Compliance Report. ESM Stability Support Programme for Greece. Third Review*, January 2018. Το Γ.Π.Κ.Β., προκειμένου να διαμορφώσει συνολική άποψη, ενημερώνεται από τις διεθνείς εκθέσεις καθώς και από τις εκθέσεις της Τράπεζας της Ελλάδος, τα δελτία τύπου της ΕΛΣΤΑΤ, τη νομοθετική δραστηριότητα της Βουλής κ.ά. για τις διάφορες εξελίξεις, όχι όμως από τα αρμόδια υπουργεία για τα μέτρα που προωθούν με διυπουργικές αποφάσεις, προεδρικά διατάγματα κ.λπ.

παρακολουθείται σε κάθε περίπτωση από τους θεσμούς και τις αγορές. Η κυβέρνηση έχει επίσης δεσμευθεί να επεξεργασθεί σε συνεννόηση με τους θεσμούς και να ενστερνισθεί πλήρως μία συνολική (comprehensive) αναπτυξιακή στρατηγική.² Αυτό σημαίνει μέτρα και μεταρρυθμίσεις σε περιοχές πολιτικής από τις οποίες εξαρτάται η ανάπτυξη.

Παρά τις συμβατικές δεσμεύσεις και το γεγονός ότι η κυβέρνηση εφαρμόζει εν πολλοίς το τρίτο πρόγραμμα προσαρμογής (μνημόνιο) που επικαιροποιήθηκε τρεις φορές (2016, 2017, 2018), παραμένει αδιευκρίνιστο τι θα συμβεί μετά το τέλος του προγράμματος. **Όπως πρόσφατα τόνισε ο αναπληρωτής υπουργός οικονομικών Γ. Χουλιαράκης, είναι υπαρκτό το ενδεχόμενο επανόδου στις παλιές κακές δημοσιονομικές συνήθειες και συνεπώς «δεν είναι μικρός ο κίνδυνος ενός δημοσιονομικού παραστρατήματος», καθώς το 2019 θα είναι εκλογικό έτος.**³ Επίσης, δεν πρέπει να τρέφουμε αυταπάτες σχετικά με το μέγεθος και τη διάρκεια της κατανόησης των εταίρων για κάποιες αποκλίσεις από τους στόχους που έχουν τεθεί π.χ. στο ζήτημα των μη εξυπηρετούμενων δανείων⁴ ή για τις δυνατότητες της ΕΚΤ να διευκολύνει την έξοδο στις αγορές διατηρώντας το waiver ακόμα και αν οι ελληνικοί τίτλοι δεν αξιολογούνται καταλλήλως από τις αγορές.

Η ελληνική κυβέρνηση έχει δεσμευτεί για την ολοκλήρωση του τρέχοντος προγράμματος προσαρμογής και θα εκφράσει τις προθέσεις της όσον αφορά στην επιστροφή του ΔΝΤ σε επιστολή προς το Ταμείο, υπογεγραμμένη από τις ελληνικές αρχές.⁵

Η κυβέρνηση πάντως δρομολόγησε με το «πολυνομοσχέδιο», που ψηφίσθηκε από τη Βουλή στις 15 Ιανουαρίου 2018 (Ν. 4512, ΦΕΚ 5/Α/17.01.2018), ουσιαστικά δύο δέσμες μέτρων. Η μία αφορά στην εφαρμογή των όρων για την εκταμίευση των προβλεπόμενων δόσεων. Οι συζητήσεις ανέδειξαν και τις δυσκολίες μας να «ενστερνισθούμε» την οικονομική φιλοσοφία του μνημονίου. Η δεύτερη δέσμη όμως περιέχει πάσης φύσης «διευθετήσεις» για τις περισσότερες από τις οποίες το ΓΛΚ δεν μπορούσε να κάνει κάποια πρόβλεψη των δημοσιονομικών επιπτώσεών τους, πράγμα που παραπέμπει στη διαχρονική παθογένεια της ελληνικής πολιτικής ζωής.⁶

Προς το παρόν, διαπιστώνουμε ότι το 2017 η οικονομία επί τέλους ανακάμπτει, μολονότι ο ρυθμός μεγέθυνσης είναι συγκριτικά μικρότερος σε σχέση με τον μέσο ρυθμό της Ευρωζώνης, αλλά και με τις προσδοκίες που είχαν δημιουργηθεί.⁷ Έχει προηγηθεί μια διετία ήπιας ύφεσης, που επηρεάστηκε από τις πολιτικές εξελίξεις το πρώτο εξάμηνο του 2015 και από την καθυστέρηση της πρώτης και δεύτερης αξιολόγησης το 2016. Η ολοκλήρωση της δεύτερης αξιολόγησης στις 15 Ιουνίου 2017, δημιούργησε, παρά τις καθυστερήσεις, προϋποθέσεις για τη μείωση της αβεβαιότητας και τη σταθεροποίηση και ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας.

² Βλ. Eurogroup Statement on Greece 22.01.2018.

³ Ομιλία υπουργού κ. Γ. Χουλιαράκη (18.01.2018) στην παρουσίαση του συλλογικού τόμου «Κατανοώντας την ελληνική κρίση» (Αθήνα: Παπαζήσης, 2017), βλ. «Χουλιαράκης: κίνδυνος “να ξανακυλήσουμε στις παλιές μας συνήθειες” μετά το τέλος του μνημονίου», *Καθημερινή* (19.01.2018), στο <http://www.kathimerini.gr/944045/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/xoyliarakhs-kindynos-na-3anakylhsoyme-stis-palies-mas-synh8eies-meta-to-telos-toy-mnhmonioy>.

⁴ Eurogroup Statement on Greece 22.01.2018.

⁵ Βλ. ενδεικτικά δηλώσεις του επικεφαλής του ΕΜΣ Κλάους Ρέγκλινγκ στην εφημερίδα η *Καθημερινή*, 24.01.2018.

⁶ Τα παραπάνω συνιστούν «επιστροφή της πολιτικής» που δε δεσμεύεται από τεχνοκρατικούς περιορισμούς και αναλύεται καθαρά από τον Νικόλαο Σεβαστάκη στο βιβλίο του *Φαντάσματα του καιρού μας: Αριστερά, κριτική, φιλελεύθερη δημοκρατία*, Αθήνα: Πόλις (2017).

⁷ Βλ. σχετική δήλωση του Πρωθυπουργού στο περιφερειακό συνέδριο για την παραγωγική ανασυγκρότηση της Θεσσαλίας στη Λάρισα ότι «Το 2017 θα κλείσει με μπροστά τον αριθμό 2 η ανάπτυξη», <http://www.ert.gr/eidiseis/oikonomia/elladaoikonomia/al-tsipras-sti-larisa-anaptyxi-pano-2-2017-megalyteri-2018>

Η ολοκλήρωση της τρίτης αξιολόγησης, όταν αυτό συμβεί, θα ενισχύσει ακόμη περισσότερο τις τάσεις ανάκαμψης. Όμως, τα έγγραφα που κοινοποιήθηκαν στους υπουργούς και η απόφαση του Eurogroup της 22ας Ιανουαρίου 2018 υπογράμμισαν όχι μόνον όσα επιτεύχθηκαν μέχρι σήμερα, αλλά και ποιες εκκρεμότητες έμειναν. Υπενθύμισαν επίσης βασικά θεσμικά ελλείμματα της χώρας που θα πρέπει να εξαλειφθούν για να περάσει σε τροχιά **διατηρήσιμης ανάπτυξης**.

Το Γ.Π.Κ.Β. από καιρό υποστήριζε ότι **ένα από τα μεγαλύτερα και συστηματικότερα λάθη των κυβερνήσεων των τελευταίων ετών ήταν η υποτίμηση του ρόλου της αβεβαιότητας στην οικονομία.**⁸ Το λάθος αυτό εντάθηκε στα χρόνια των μνημονίων, δηλαδή από το 2010 και μετά. Την αβεβαιότητα τροφοδοτούσαν οι συνεχείς διαπραγματεύσεις και αναζητήσεις «ισοδυνάμων» για να γίνουν τροποποιήσεις, οι ασάφειες σε φορολογικά ζητήματα, οι ανασχεδιασμοί στο ασφαλιστικό, οι ασάφειες στην κατεύθυνση των ιδιωτικοποιήσεων, των εργασιακών ρυθμίσεων κ.ά. Εκτός από την πρωτοφανή ύφεση, την αβεβαιότητα επίσης τροφοδοτούσε η απουσία ενστερνισμού του προγράμματος από τις ελληνικές αρχές, καθώς η οικονομική του φιλοσοφία (που έρχεται σε σύγκρουση με παραδοσιακές αντιλήψεις για το ρόλο του κράτους και της αγοράς) συχνά αμφισβητείτο στην πράξη. Ενδεικτικά σημειώνουμε ότι η άρση της αβεβαιότητας θα ενισχύσει την εμπιστοσύνη των καταθετών στο τραπεζικό σύστημα και θα οδηγήσει στην άρση όλων των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων. Σήμερα, οι εναπομείναντες περιορισμοί είναι μεν σαφώς χαλαρότεροι, δεν παύουν όμως να δημιουργούν προβλήματα. Η ύπαρξη και μόνο πολιτικών κατά παράβαση της βασικής ευρωπαϊκής αρχής της ελεύθερης διακίνησης κεφαλαίων αποτελεί εστία αβεβαιότητας που επηρεάζει αρνητικά τις επενδυτικές αποφάσεις, παρά την επανεκκίνηση της ελληνικής οικονομίας.

Οι περισσότερες ενδείξεις του τελευταίου τριμήνου του 2017 και του πρώτου μήνα του νέου έτους είναι ενθαρρυντικές, π.χ. οι τραπεζικές καταθέσεις του ιδιωτικού τομέα, σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, παρουσίασαν σημαντική αύξηση τον Δεκέμβριο του 2017 κατά € 2,54 δισ. Ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος, βάσει των στοιχείων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, τον Δεκέμβριο 2017 ανέκαμψε εκ νέου πάνω από τις 100 μονάδες (101 μονάδες), μετά τον Σεπτέμβριο (100,6 μονάδες). Ο Γενικός Δείκτης (ΓΔ) Τιμών του Χρηματιστηρίου Αθηνών κατέγραψε σημαντική άνοδο έως το τέλος του τελευταίου τριμήνου του 2017, κλείνοντας το έτος στις 802 μονάδες, ενώ υπήρξε σημαντική περαιτέρω άνοδος και τον πρώτο μήνα του 2018. Η απόδοση από το δεκαετές ομόλογο του ελληνικού δημοσίου κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2017, βάσει στοιχείων της Τράπεζας της Ελλάδος, σημείωσε σημαντική υποχώρηση, καθώς από το 5,56% τον Σεπτέμβριο, διαμορφώθηκε στο 4,44% τον Δεκέμβριο, που αποτελεί το χαμηλότερο επίπεδο των τελευταίων ετών, λόγω και της εξαιρετικά ευνοϊκής ευρωπαϊκής και διεθνούς συγκυρίας. Σημειώνεται επίσης, ότι και τον Ιανουάριο του 2018 συνεχίστηκε η καθοδική πορεία και διαμορφώθηκε κάτω από το 4%.

Ωστόσο, για το έτος 2017 το ΥΠΟΙΚ εκτιμά ότι η ανάπτυξη θα είναι της τάξης του + 1,6%, αισθητά χαμηλότερη από τις προβλέψεις του κρατικού προϋπολογισμού του 2017, δηλαδή 2,7%. Όμως έρχεται μετά από μια νέα «ήπια» ύφεση του 2015 και 2016 (-0,3% και -0,2 αντίστοιχα). Η χαμηλότερη εκτίμηση οφείλεται στη μεγάλη καθυστέρηση για την ολοκλήρωση της

⁸ Βλ. ενδεικτικά μεταξύ άλλων την Έκθεση του ΓΠΚΒ, *Απρίλιος – Ιούνιος 2016* και συγκεκριμένα το ειδικό θέμα «Τα προγράμματα Οικονομικής Προσαρμογής» (σελ. 66 επ.).

δεύτερης αξιολόγησης και στη συνακόλουθη έξαρση της αβεβαιότητας, που προκάλεσαν σημαντική μείωση των επενδύσεων. Αυτό, σε συνδυασμό με τη μεγάλη αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης, αποδυνάμωσε την αρχική της πρόβλεψη.

Η ανεργία μειώνεται επίσης μολονότι τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της απασχόλησης δεν είναι ικανοποιητικά, όπως βεβαιώνεται από ΕΛΣΤΑΤ και ΕΡΓΑΝΗ. Όμως, το στοιχείο που προβληματίζει είναι ότι δημιουργούνται πάρα πολλές νέες θέσεις εργασίας με χαμηλή αμοιβή και υψηλή ανασφάλεια.

Η έξοδος στις αγορές δεν σηματοδοτεί το τέλος της διαδρομής

Ένα σημαντικό αποτέλεσμα που δρομολογήθηκε από το κλείσιμο της δεύτερης και τρίτης αξιολόγησης, ήταν η έξοδος στις αγορές π.χ. με το άνοιγμα του βιβλίου προσφορών αρχικά για την έκδοση πενταετούς ομολόγου. Είναι δύο θετικές εξελίξεις που δημιουργούν προϋποθέσεις για μόνιμη έξοδο στις αγορές στο τέλος του μνημονίου, τον Αύγουστο του 2018. Ο γενικός στόχος της κυβέρνησης, όπως έχει εκφραστεί από τον ίδιο τον πρωθυπουργό είναι να πετύχει «καθαρή έξοδο στις αγορές», δηλαδή να εξυπηρετεί τα δάνεια της χώρας χωρίς τη διακρατική βοήθεια του ΕΜΣ (και οριακά του ΔΝΤ).⁹ Πρόκειται για ένα θεμιτό στόχο γιατί, αν επιτευχθεί, θα έχει ως αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, το τέλος της αυστηρής και σε βάθος επιτήρησης που συνοδεύει τα μνημόνια, ενώ θα ανοίξει και τον δρόμο για ελάφρυνση του χρέους.

Όμως, **η έξοδος στις αγορές δεν σημαίνει το τέλος της εποπτείας**, δηλαδή την είσοδο σε μια κατάσταση χωρίς δημοσιονομικούς (και άλλους) περιορισμούς, για τους εξής τρεις λόγους:

1. Η Ελλάδα, ακόμα και αν όλα πάνε καλά, θα υπάγεται στους ισχύοντες για τα κράτη-μέλη περιορισμούς της δημοσιονομικής διακυβέρνησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και ειδικά της Ευρωζώνης. Η οικονομική διακυβέρνηση της ΕΕ και ακόμη περισσότερο της Ευρωζώνης (Δημοσιονομικό Σύμφωνο) περιορίζει γενικά και σημαντικά τη δημοσιονομική κυριαρχία των κρατών-μελών της.¹⁰ Συγκροτεί ένα περιβάλλον αυξημένης (αμοιβαίας) εποπτείας που δεν επιτρέπει εξαιρέσεις. Π.χ. η εισροή πόρων από τα διαρθρωτικά ταμεία θα εξαρτάται από την επίτευξη των μεσοπρόθεσμων στόχων. Εκτός τούτου, οι χώρες που ολοκλήρωσαν αντίστοιχα προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής συνέχισαν να αποτελούν αντικείμενο οικονομικής παρακολούθησης.
2. Επίσης και συναφώς, η εποπτεία για κράτη-μέλη που έχουν δανειστεί από τον ΕΜΣ προβλέπεται να είναι ενισχυμένη. Ο κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 472/2013 για την ενίσχυση της οικονομικής και δημοσιονομικής εποπτείας των κρατών μελών στην Ζώνη του Ευρώ προβλέπει στο άρθρο 14 ότι «Τα κράτη μέλη παραμένουν υπό εποπτεία μετά το πρόγραμμα εφόσον δεν έχει εξοφληθεί τουλάχιστον το 75 % της χρηματοδοτικής συνδρομής που έχει ληφθεί από ένα ή περισσότερα άλλα κράτη μέλη, τον ΕΜΧΣ, τον ΕΜΣ ή το ΕΤΧΣ. Το Συμβούλιο, μετά από πρόταση της Επιτροπής, μπορεί να παρατείνει τη διάρκεια της άσκησης εποπτείας μετά το πρόγραμμα σε περίπτωση που εξακολουθεί να υπάρχει κίνδυνος για τη δημοσιονομική βιωσιμότητα του οικείου κράτους μέλους. Η πρόταση της Επιτροπής

⁹ Βλ. ομιλία του πρωθυπουργού στο συνέδριο του Ελληνοαμερικανικού Εμπορικού Επιμελητηρίου, 5/12/2017, <http://www.naftemporiki.gr/story/1301705/al-tsipras-oi-agores-anaboun-prasino-gia-kathari-eksodo-apo-ta-mnimonia>

¹⁰ Βλ. Ενδιάμεση Έκθεση Γ.Π.Κ.Β. «Η νέα οικονομική Διακυβέρνηση στη ζώνη του ευρώ και η Ελλάδα», Ιανουάριος 2014.

θεωρείται ότι έχει εγκριθεί από το Συμβούλιο, εκτός αν το Συμβούλιο αποφασίσει με ειδική πλειοψηφία να την απορρίψει μέσα σε 10 ημέρες από την έγκρισή της από την Επιτροπή».¹¹

3. Τέλος, τον ρόλο της «τρίοικας» αναλαμβάνουν, με διαφορετική βέβαια μορφή, οι ίδιες οι αγορές. Στο βαθμό που η οικονομική πολιτική χαρακτηρίζεται από συνέπεια αναφορικά με τους στόχους της (π.χ. δημοσιονομική σταθερότητα), οι αγορές θα ανταμείβουν τη χώρα με αναβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας και χαμηλότερα επιτόκια δανεισμού. Αν όμως οι αγορές διαπιστώσουν ότι οι κυβερνήσεις δεν χαρακτηρίζονται από συνέπεια στην άσκηση οικονομικής πολιτικής (π.χ. εφαρμόζουν πελατειακές πρακτικές για την εξασφάλιση πολιτικού οφέλους), θέτοντας σε κίνδυνο την δημοσιονομική σταθερότητα, οι αγορές θα είναι τιμωρητικές, ανεβάζοντας τα επιτόκια και δυσκολεύοντας ή/και ακυρώνοντας τυχόν πρόσβαση σε δανειακά κεφάλαια.

Επίσης, **η έξοδος στις αγορές δεν ισοδυναμεί με το τέλος της λιτότητας**, καθώς η χώρα:

1. Έχει δεσμευθεί θεσμοθετώντας μια σειρά συγκεκριμένων δημοσιονομικών στόχων για τα χρόνια μετά το 2018: πρωτογενή πλεονάσματα και μέτρα στο ασφαλιστικό σύστημα το 2019 και στη φορολογία το 2020, συνολικά της τάξης του 2% ΑΕΠ προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι πρωτογενών πλεονασμάτων 3,5% ΑΕΠ μέχρι το 2022.
2. Θα πρέπει, στη συνέχεια, να διατηρήσει υψηλά πρωτογενή πλεονάσματα της τάξης του 2% του ΑΕΠ μέχρι το 2060, τα οποία ενδέχεται να αποδειχθούν ανέφικτα αν η χώρα δεν ακολουθήσει τον δρόμο της διατηρήσιμης ανάπτυξης.

Σε προηγούμενες εκθέσεις του, το Γ.Π.Κ.Β. έχει ασκήσει εκτεταμένη κριτική για την αποτελεσματικότητα της πολιτικών λιτότητας.¹² Αρχικά, στα πρώτα μνημονιακά χρόνια, η λιτότητα επιχειρήθηκε κυρίως μέσω της μείωσης των μισθών και των συντάξεων. Στη συνέχεια, στο δεύτερο και τρίτο μνημόνιο πήρε τη μορφή της φορολογικής επιβάρυνσης (φοροκεντρική λιτότητα). Πρόσφατες εμπειρικές έρευνες έχουν δείξει ότι η αποτελεσματικότητα της δημοσιονομικής λιτότητας επηρεάζεται από τρεις παράγοντες: από τη διάρκεια της λιτότητας, από τον βαθμό ανοίγματος της οικονομίας και από το επίπεδο θεσμών της χώρας. Οι οικονομολόγοι φαίνεται να μην διαφωνούν ότι, μακροχρόνια, η δημοσιονομική εξυγίανση είναι επωφελής για την οικονομία (λόγω μείωσης των επιτοκίων δανεισμού). Υπάρχει όμως μικρότερη συναίνεση σχετικά με τις βραχυχρόνιες επιπτώσεις της λιτότητας. Υποστηρίζουν ότι αυτό που παρατηρούμε σε πρώτη φάση, είναι η απότομη μείωση της παραγωγής με την ταυτόχρονη άνοδο της ανεργίας και του χρέους. Η περιστολή δαπανών ή/και η αύξηση της φορολογίας αφυδατώνουν την οικονομία μειώνοντας τη συνολική δαπάνη και δημιουργώντας έναν φαύλο κύκλο ύφεσης-λιτότητας. Έχει επίσης παρατηρηθεί ότι οι ανοικτές οικονομίες, δηλαδή οικονομίες που έχουν έντονη εξωστρέφεια, είναι δυνατό να ωφεληθούν από τα προγράμματα λιτότητας ακριβώς γιατί μπορούν να εκμεταλλευτούν αποτελεσματικά τα οφέλη της εσωτερικής υποτίμησης, δηλαδή της μείωσης των μισθών. Καθώς μειώνονται οι μισθοί, οι εξωστρεφείς επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα να εξάγουν περισσότερο γιατί γίνονται περισσότερο ανταγωνι-

¹¹ Βλ. κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 472 / 2013 για την ενίσχυση της οικονομικής και δημοσιονομικής εποπτείας των κρατών μελών στην Ζώνη του Ευρώ, άρθρο 14.

¹² Βλ. ενδεικτικά τις Εκθέσεις του ΓΠΚΒ: Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 2013, Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 2014, καθώς και Απρίλιος-Ιούλιος 2016 (ειδικό θέμα, σελ. 66 επ.)

στικές. Η αύξηση των εξαγωγών με τη σειρά της, οδηγεί σε ανάπτυξη. Αυτό συνέβη στην περίπτωση της Πορτογαλίας, όχι όμως στην Ελλάδα. Τέλος, έχει αποδειχθεί ότι χώρες με ισχυρούς θεσμούς (π.χ. η Κύπρος) μπορεί να είναι πιο επιτυχημένες στην απορρόφηση των κραδασμών της κρίσης και στην αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων λιτότητας. Η σημερινή κατάσταση στην κοινωνία και οικονομία θα ήταν ευνοϊκότερη εάν η πολιτεία είχε αναπτύξει ισχυρούς θεσμούς (π.χ. Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα, Χωροταξικό Σχέδιο, Δημοσιονομική Διαφάνεια, σταθερό φορολογικό σύστημα) ήδη πριν από την κρίση. Δηλαδή, τα προγράμματα λιτότητας που μπορεί να λειτουργήσουν αποτελεσματικά σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, μπορεί να αποτύχουν σε άλλες, που έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά. Σε χώρες με αδύναμη οικονομική βάση, με ελλειπείς θεσμικές δυνατότητες και πολιτική αναποτελεσματικότητα, η λιτότητα οδηγεί σε χειρότερα οικονομικά αποτελέσματα και δεν προσφέρει οφέλη όσον αφορά στην αύξηση του ΑΕΠ. Η Ελλάδα είναι μια από αυτές τις περιπτώσεις. Οι εγχώριοι θεσμοί της είναι διαχρονικά αδύναμοι ή δυσλειτουργικοί και η εξαγωγική της βάση μικρή. **Επομένως, έχει βρεθεί η χώρα μας σε μια «παγίδα λιτότητας» όπου οι συνεχείς αυξήσεις φορολογίας και μειώσεις δαπανών μειώνουν το ΑΕΠ, αυξάνουν το χρέος και φτωχοποιούν τον πληθυσμό.**

Το ζητούμενο είναι η διατηρήσιμη ανάπτυξη. Μπορεί όμως να υπάρξει;

Τα τελευταία οκτώ χρόνια, παρά τα λάθη και τις οπισθοδρομήσεις που έγιναν και εξηγούν, σε μεγάλο βαθμό, το γεγονός ότι η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα-μέλος της ευρωζώνης που παρέμεινε για αρκετά χρόνια σε προγράμματα, έχει επιτευχθεί πρωτοφανής, για τα χρονικά της ΕΕ, αλλά και του ΟΟΣΑ, διόρθωση των μακροοικονομικών ανισορροπιών. Τα μεγάλα «δίδυμα» ελλείμματα (δημοσιονομικό και ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών) του 2009 εξαλείφθηκαν. Έχουν επίσης υλοποιηθεί πολλές διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στις αγορές εργασίας και προϊόντων, καθώς και στη Δημόσια Διοίκηση (π.χ. Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης, δημοσιονομική διαφάνεια, ανεξαρτησία ΕΛΣΤΑΤ και ΑΑΔΕ, ασφαλιστικό σύστημα, Ιδιωτικοποιήσεις), ενώ το τραπεζικό σύστημα έχει μεν υψηλό ποσοστό μη εξυπηρετούμενων δανείων κυρίως ως αποτέλεσμα της κρίσης, παράλληλα όμως διαθέτει σχετικά υψηλές προβλέψεις και δείκτη κεφαλαιακής επάρκειας. Οι βελτιώσεις αυτές είναι μεν αρκετές για να εξασφαλίσουν την βραχυχρόνια ανάκαμψη της οικονομίας αλλά δεν επαρκούν για την επίτευξη μιας μακροχρόνιας, διατηρήσιμης ανάπτυξης. **Το Γ.Π.Κ.Β. θεωρεί ότι αυτό μπορεί να γίνει εάν:**

1. Συνεχιστούν οι μεταρρυθμίσεις

Το Γ.Π.Κ.Β. από το 2012 μέχρι και σήμερα υποστηρίζει ότι η χώρα χρειάζεται βαθιές τομές (μεταρρυθμίσεις) για να επιστρέψει σε διατηρήσιμη ανάπτυξη, εναρμονισμένες με τις βέλτιστες πρακτικές στις ευρωπαϊκές χώρες. Η χώρα χρειάζεται τις μεταρρυθμίσεις, γιατί αυτές στοχεύουν πρωτίστως (αν και όχι μόνο) στο να βελτιώσουν την οικονομική αποτελεσματικότητα, δηλαδή να επιφέρουν καλύτερη χρήση των διαθέσιμων πόρων και με τον τρόπο αυτό αύξηση του πλούτου. Επιγραμματικά: **Αυτό που εξακολουθεί να χρειάζεται η χώρα είναι μια ριζική αλλαγή των συστημάτων κινήτρων και αντικινήτρων, των κανόνων του παιχνιδιού και των θεσμών που τους εφαρμόζουν.** Μόνο έτσι θα γίνει εφικτή η υπέρβαση πρακτικών που

λειτουργούν ως τροχοπέδη της ανάπτυξης, ευνοούν διαπλοκές και κάνουν δυνατή μεγάλη έκτασης «προσοδοθηρική» συμπεριφορά που καταδυναστεύει το κοινωνικό σύνολο.¹³

2. Συνεχιστεί η δημοσιονομική σταθερότητα, με άλλο μίγμα

Η δημοσιονομική σταθερότητα είναι απαραίτητη, όχι γιατί την επιβάλλει η νέα οικονομική διακυβέρνηση της Ευρωζώνης, αλλά γιατί έτσι δημιουργούνται θετικές προσδοκίες που εξασφαλίζουν χαμηλότερα επιτόκια δανεισμού. Όμως, τα τελευταία χρόνια υπήρξε μια συνεχής αύξηση του φορολογικού βάρους. **Η υπερφορολόγηση αποδεικνύεται:**

(α) Με τη σύγκριση των συντελεστών άμεσης και έμμεσης φορολογίας. Οι Έλληνες είναι πάνω από τον μέσο όρο της Ευρωζώνης στο φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων, στο φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων, καθώς και στον ανώτατο συντελεστή ΦΠΑ. Τα φορολογικά μας έσοδα μάλιστα κατά 44,5% βασίζονται στην έμμεση φορολογία, όταν στην υπόλοιπη Ευρωζώνη το αντίστοιχο ποσοστό είναι 11,5 μονάδες χαμηλότερο.¹⁴ Είναι δηλαδή και σε βάρος των φτωχότερων. Όπως επισημάνθηκε και στην έκθεση του Γ.Π.Κ.Β. επί του σχεδίου Π/Υ του 2018, ο λόγος έμμεσης προς άμεση φορολογία μεγαλώνει συνεχώς από το 2014 και μετά.

(β) Από τη συνεχή αύξηση των ληξιπρόθεσμων οφειλών των ιδιωτών προς το δημόσιο που πλέον ξεπερνά το € 1 δισ. το μήνα. Η εξάντληση της φοροδοτικής ικανότητας έχει οδηγήσει πολλά νοικοκυριά στα όρια της φτώχειας.

Κατά συνέπεια, το κέντρο βάρους της δημοσιονομικής προσαρμογής θα πρέπει στο μέλλον να μετατεθεί περισσότερο στην **περιστολή της κακοδιαχείρισης στο δημόσιο (όπου υπάρχουν ακόμα περιθώρια), στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και στη σταδιακή μείωση των φόρων.**

3. Υπάρξει γενναία ρύθμιση του χρέους μακροπρόθεσμα με ταυτόχρονη συζήτηση για το απαιτούμενο ύψος των πρωτογενών πλεονασμάτων

Υπάρχει η δέσμευση των εταίρων για λήψη μέτρων επίλυσης του χρέους μετά το τέλος του προγράμματος, ώστε να εξαλειφθεί μια μεγάλη πηγή αβεβαιοτήτων. Όσο μεγαλύτερη είναι η ρύθμιση του χρέους, τόσο μικρότερη θα είναι η απαίτηση για υψηλά πρωτογενή πλεονάσματα και άρα η πίεση για συνεχή λιτότητα. Για να το διατυπώσουμε διαφορετικά: Το μέγεθος του χρέους, και ο λόγος Χρέους/ΑΕΠ, επηρεάζουν αρνητικά τους ρυθμούς μεγέθυνσης που βεβαίως, επηρεάζονται αρνητικά και από άλλους παράγοντες. Καθιστά επιφυλακτικές τις αγορές και αποτρέπει όσους σχεδιάζουν να επενδύσουν στην πραγματική οικονομία. **Όσο δεν ρυθμίζεται, το χρέος θα παραμένει ως «δαμόκλειος σπάθη» πάνω από την ελληνική οικονομία,** θα επηρεάζει αρνητικά τις προσδοκίες των οικονομικών παραγόντων και θα εμποδίζει την ανάπτυξη.

¹³ Για μεγαλύτερη ανάλυση, βλέπε την απομυζητική (=extractive) συμπεριφορά των ελίτ, όπως αναπτύσσεται στο έργο των Acemoglu & Robinson "Why nations fail".

¹⁴ Βλ. Έκθεση Γ.Π.Κ.Β. επί του Σχεδίου Προϋπολογισμού 2018, σελ. 12 - 15.

4. Χαρτογραφηθεί ένα εθνικό αναπτυξιακό σχέδιο

Ο εθνικός αναπτυξιακός σχεδιασμός χρειάζεται γιατί από τη φύση της η πολιτική οικονομικής προσαρμογής που προβλέπεται στα Μνημόνια δεν περιέχει στοιχεία «κλαδικής αναπτυξιακής» πολιτικής, πράγμα που σημαίνει ότι δεν συνιστά κάποια συγκεκριμένη δομή της ελληνικής οικονομίας ούτε ασχολείται με συγκριτικά πλεονεκτήματα κατά κλάδους που πρέπει να αξιοποιηθούν. Λόγω της οικονομικής φιλοσοφίας στην οποία στηρίζεται, εμπιστεύεται τις αγορές για να δώσουν τις σχετικές απαντήσεις αφού διαμορφωθούν οι απαραίτητες γενικές (μακροοικονομικές) συνθήκες και εκλογικευθεί η κρατική παρέμβαση. Αντίθετα, στην ελληνική συζήτηση τέθηκαν ζητήματα ανάπτυξης σε συγκεκριμένους κλάδους παραγωγής αγαθών (μεταποίησης, γεωργίας) και επιλεγμένες υπηρεσίες (τουρισμός, τράπεζες κ.ά.). Αναμφίβολα ο αναπτυξιακός οδικός χάρτης εξυπηρετεί την ανάγκη για ένα μακροχρόνιο «σχέδιο» ή όραμα για τη δομή της ελληνικής οικονομίας ως το 2025 ή 2030 που θα οργανώνει την κρατική παρέμβαση κατά το βαθμό που είναι αναγκαία και θα προσανατολίζει το ίδιο το κράτος και την επιχειρηματικότητα. Στο σχέδιο αυτό το κράτος θα έχει τον ρόλο του. **Γενικά, η σχετική πολιτική θα πρέπει να είναι εξωστρεφής, να στηρίζεται δηλαδή στα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας (πραγματικά και δυνητικά!) και στην καινοτομία ώστε η ανάπτυξη να εξαρτάται λιγότερο από την εσωτερική ζήτηση.** Θα πρέπει να έχει ως βασικό άξονα τη δημιουργία νέων και διατηρήσιμων θέσεων εργασίας, με φιλόδοξους στόχους, με συγκεκριμένες δράσεις, με σαφές χρονοδιάγραμμα και με δημοκρατικό έλεγχο και λογοδοσία για την επίτευξη αυτών των στόχων.

5. Υπάρξει συναίνεση και συνεννόηση

Η συναίνεση είναι απαραίτητη για να υπάρξουν οργανωμένες εθνικές προσπάθειες προσαρμογής στο μεταβαλλόμενο ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον. **Καμία χώρα που ήταν σε πρόγραμμα δεν κατάφερε να βγει από την κρίση, χωρίς να διαθέτει μια αποφασισμένη ηγεσία και ένα ελάχιστο συναίνεσης, χωρίς δηλαδή να έχει αποκαταστήσει ένα πνεύμα εθνικής και κοινωνικής συνεννόησης για να πετύχει τους στόχους της.**

1 Οικονομική συγκυρία: η οικονομία ανακάμπτει

Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, η ελληνική οικονομία παρουσίασε **ενδείξεις ανάκαμψης** την περίοδο Ιανουάριος - Σεπτέμβριος 2017 (οι οποίες φαίνεται να συνεχίστηκαν και στο τελευταίο τρίμηνο). Η ολοκλήρωση της δεύτερης αξιολόγησης του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής και η κορύφωση της τουριστικής κίνησης διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο. Ωστόσο, με δεδομένο το εννεάμηνο Ιανουάριος - Σεπτέμβριος 2017, ακόμα και οι καθοδικά αναθεωρημένες προβλέψεις για το ρυθμό μεγέθυνσης του 2017 εξακολουθούν να θεωρούνται φιλόδοξες. Τέλος, **είναι κρίσιμο πλέον οι προσπάθειες να μετατοπισθούν στη βελτίωση των συνθηκών στην «πραγματική οικονομία», προκειμένου η ελληνική οικονομία να ξεφύγει από τη στασιμότητα που βρίσκεται την τελευταία τριετία (2014 – 2016)**, όπως δείχνει και το Διάγραμμα 1. Με τον τρόπο αυτόν, θα είναι εφικτό να αντιμετωπιστούν ευκολότερα και οι προκλήσεις των ελληνικών τραπεζών (μη εξυπηρετούμενα δάνεια), του ΕΦΚΑ και της ΔΕΗ (εισπραξιμότητα), οι οποίες, λόγω του μεγέθους τους, αποτελούν τους βασικούς συστημικούς κινδύνους στην ελληνική οικονομία.

Πίνακας 1 Η μεταβολή του ΑΕΠ και των συνιστωσών του, στην Ελλάδα, 2016, q3 2016, q2 & q3 2017, % (εποχικά διορθωμένα στοιχεία).

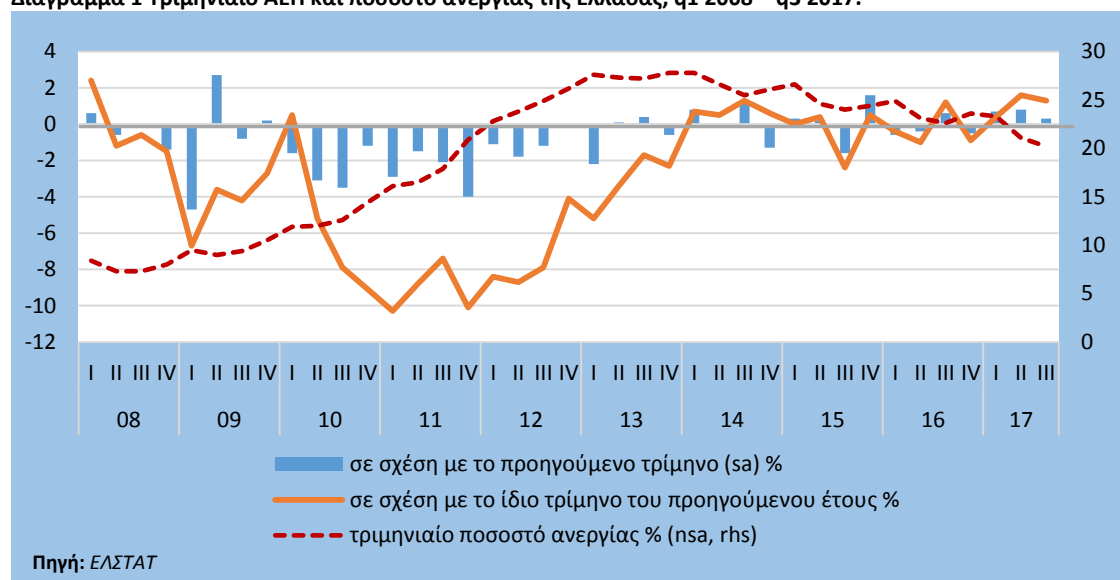
ποσοστιαία μεταβολή (αλυσωτοί δείκτες όγκου, έτος αναφοράς 2010)	2016	2016		2017			
		q3		q2		q3	
		γ-ο-γ	q-ο-q	γ-ο-γ	q-ο-q	γ-ο-γ	q-ο-q
Ιδιωτική Κατανάλωση	-1,5	3,7	0,6	1,0	-0,1	0,0	-0,3
Δημόσια Κατανάλωση	1,6	0,8	1,1	-2,1	2,0	-2,2	0,9
Ακαθάριστος Σχηματισμός Παγίου Κεφαλαίου		13,5	3,7	1,0	-5,2	-8,5	-6,1
Εξαγωγές Αγαθών & Υπηρεσιών	-1,8	9,4	6,9	9,8	4,0	7,8	5,0
Εισαγωγές Αγαθών & Υπηρεσιών	0,3	14,0	-3,6	5,0	-2,1	9,3	0,4
ΑΕΠ							
Ονομαστικές Τιμές (δισ. €)	174,199	43,550		44,205		44,458	
ρυθμός μεταβολής (%)	-1,2	-0,3	0,0	1,5	0,2	2,1	0,6
Σταθερές Τιμές 2010 (δισ. €)	184,594	46,289		46,744		46,889	
ρυθμός μεταβολής (%)	-0,2	1,2	0,6	1,6	0,8	1,3	0,3
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ							

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ¹⁵, **η ελληνική οικονομία το τρίτο τρίμηνο του 2017 σημείωσε εκ νέου θετικό ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης**, σε ετήσια και σε τριμηνιαία βάση (εποχικά διορθωμένα στοιχεία), όπως δείχνει ο Πίνακας 1. Μάλιστα, θετικό πρόσημο παρουσιάζει ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ για 3 συνεχόμενα τρίμηνα, σε σταθερές και ονομαστικές τιμές, σε τριμηνιαία και σε ετήσια βάση. Συγκεκριμένα, σε σταθερές τιμές 2010, το ΑΕΠ του τρίτου τριμήνου 2017 αυξήθηκε κατά 1,3% σε ετήσια βάση και 0,3% σε τριμηνιαία βάση (εποχικά διορθωμένα στοιχεία), κυρίως λόγω της επίδοσης των Εξαγωγών, παρά τη στασιμότητα της Ιδιωτικής Κατανάλωσης και των Επενδύσεων, όπως δείχνει και ο Πίνακας 1. Ενδεικτική της

¹⁵ ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο Τύπου, Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί: 3ο τρίμηνο 2017 (Προσωρινά στοιχεία), 4/12/2017.

ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας είναι και η πορεία του μεταποιητικού τομέα στην Ελλάδα¹⁶, όπου παρατηρήθηκε το Δεκέμβριο η εντονότερη αύξηση των νέων παραγγελιών τα τελευταία 9,5 χρόνια. Επίσης, σε άνοδο βρίσκεται και ο Δείκτης Κύκλου Εργασιών στη Βιομηχανία¹⁷, ενώ και το ισοζύγιο των επιχειρήσεων το 2017 είναι θετικό¹⁸. Τα στοιχεία πάντως για το ΑΕΠ του εννεαμήνου Ιανουάριος - Σεπτέμβριος 2017 **θέτουν εν αμφιβόλω την αισιόδοξη πρόβλεψη της ελληνικής κυβέρνησης και των θεσμών για ρυθμό μεγέθυνσης 1,6% το 2017¹⁹.**

Διάγραμμα 1 Τριμηνιαίο ΑΕΠ και ποσοστό ανεργίας της Ελλάδας, q1 2008 – q3 2017.

Ωστόσο αβεβαιότητα επικρατεί γύρω από την έγκαιρη ολοκλήρωση του τρέχοντος Προγράμματος, το καθεστώς μετά τη λήξη του, την καθυστέρηση στη λήψη δραστικών μέτρων για την αντιμετώπιση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, τη συσσώρευση ληξιπρόθεσμων οφειλών και τις δυσκολίες περαιτέρω χαλάρωσης των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων. Ως εκ τούτου, για το 2017 προβλέπεται πλέον σημαντικά χαμηλότερος ρυθμός μεγέθυνσης σε σχέση με την αρχική πρόβλεψη.

Για το 2018, η Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού προβλέπει οικονομική μεγέθυνση της ελληνικής οικονομίας κατά 2,5% σε σταθερές τιμές, οριακά υψηλότερα από το ΜΠΔΣ 2018 – 2021 (2,4%). Η μεγέθυνση αυτή θα προέλθει από τις αυξήσεις της **Ιδιωτικής Κατανάλωσης** (1,2%), του **Ακαθάριστου Σχηματισμού Παγίου Κεφαλαίου** (11,4%- ουσιαστικά μόνο από τον Ιδιωτικό Τομέα), των **Εξαγωγών Αγαθών και Υπηρεσιών** (4,6%) και της **Δημόσιας Κατανάλωσης** (0,2%). Οι **Εισαγωγές Αγαθών και Υπηρεσιών** θα αυξηθούν κατά 3,8%, ακολουθώντας την (προβλεπόμενη) επιτάχυνση της οικονομικής δραστηριότητας. Οι ανωτέρω προβλέψεις πάντως, ειδικά όσον αφορά τις επενδύσεις (+11,4%), **μπορούν χαρακτηριστούν αισιόδοξες. Η προσέγγισή τους θα γίνει υπό αυστηρές προϋποθέσεις. Επίσης, όπως επισημαίνει η ίδια η Εισηγητική Έκθεση, προκειμένου να επαληθευτούν οι τρέχουσες προβλέψεις για το 2018,**

¹⁶ MARKIT, Δελτίο Τύπου, *Greece Manufacturing PMI*, 2/01/2018.

¹⁷ ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο Τύπου, *ΔΕΙΚΤΗΣ ΚΥΚΛΟΥ ΕΡΓΑΣΙΩΝ στη ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ: Νοέμβριος 2017*, 09/01/2018.

¹⁸ 2017: συστάσεις: 30.303, διαγραφές: 24.165, στοιχεία ΓΕΜΗ, έως 03/01/2018. 5.00 πμ.

¹⁹ Δεδομένων των τριών πρώτων τριμήνων, θα πρέπει να καταγραφεί ρυθμός μεγέθυνσης 3,1% στο τελευταίο τρίμηνο.

απαιτείται, σύμφωνα με το βασικό μακροοικονομικό σενάριο, η ομαλή πρόοδος του προγράμματος, η ομαλή επιστροφή της χώρας στις διεθνείς αγορές, η εφαρμογή των μεσοπρόθεσμων μέτρων για το δημόσιο χρέος και η επικράτηση ομαλών συνθηκών διεθνώς.

Το τρίτο τρίμηνο του 2017, **το ποσοστό ανεργίας διαμορφώθηκε στο 20,2%²⁰**, χαμηλότερα τόσο από το 21,1% του δευτέρου τριμήνου του 2017, όσο και έναντι του τρίτου τριμήνου του 2016 (22,6%) όπως δείχνει το Διάγραμμα 1 (μη εποχικά διορθωμένα στοιχεία). Η απασχόληση επίσης αυξήθηκε οριακά κατά 0,9% σε τριμηνιαία βάση, ενώ σε ετήσια βάση αυξήθηκε κατά 2,3%. Σημειώνεται ότι, με βάση την έρευνα, οι γυναίκες, αλλά και οι νέοι (15 – 19, 20 – 24 & 25 - 29) αντιμετωπίζουν υψηλότερο ποσοστό ανεργίας από το γενικό, 24,9%, 52,2%, 38,5% και 29%, αντίστοιχα. Αντίθετα, χαμηλότερο ποσοστό αντιμετωπίζουν οι απόφοιτοι Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (16,1%). **Η πτώση του ποσοστού ανεργίας σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια οφείλεται και στη σημαντική εξάπλωση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης, οι οποίες τον Νοέμβριο του 2017 ανήλθαν στο 58,04%²¹**. Επιπλέον, τον Οκτώβριο του 2017 το ποσοστό ανεργίας (20,7%) μειώθηκε τόσο σε σχέση με τον Οκτώβριο του 2016 (23,3%), όσο και σε σχέση με τον Σεπτέμβριο του 2017 (20,8%)²². Η Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού για το 2018 προβλέπει ότι το ποσοστό θα διαμορφωθεί στο 21,7% το 2017 από 23,5% το 2016, ενώ το 2018 προβλέπεται να υποχωρήσει περαιτέρω στο 20,2% (Έρευνα Εργατικού Δυναμικού). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις φθινοπωρινές της προβλέψεις εκτιμά ότι το ποσοστό θα διαμορφωθεί στο 21,8% το 2017 από 23,6% το 2016, ενώ προβλέπει περαιτέρω μείωση το 2018 στο 20,4%. Σε κάθε περίπτωση, αν η ελληνική οικονομία δεν επιτύχει υψηλούς και κυρίως διατηρήσιμους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης τα επόμενα χρόνια, η ανεργία θα μειώνεται με μη ικανοποιητικό ρυθμό, με αποτέλεσμα η ελληνική κοινωνία να ταλαιπωρείται για πολλά χρόνια ακόμα από αυτό το μείζον κοινωνικό πρόβλημα.

Οι **τραπεζικές καταθέσεις του ιδιωτικού τομέα²³**, σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, παρουσίασαν τον Δεκέμβριο σημαντική αύξηση κατά €2,54 δισ., έναντι αύξησης τον Νοέμβριο του 2017 κατά € 273 εκατ. (Διάγραμμα 6 στο Παράρτημα του Κεφαλαίου 1). Συγκεκριμένα, οι καταθέσεις νοικοκυριών και ιδιωτικών μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων το Δεκέμβριο του 2017 παρουσίασαν αύξηση κατά € 2,635 δισ., έναντι αύξησης € 67 εκατ. τον προηγούμενο μήνα. Μείωση ωστόσο, παρουσίασαν οι καταθέσεις από επιχειρήσεις κατά € 95 εκατ. τον Δεκέμβριο, έναντι αύξησης € 206 εκατ. τον προηγούμενο μήνα. Σε κάθε περίπτωση, η δυσκολία στην ουσιαστική ανάκαμψη που παρουσιάζουν οι τραπεζικές καταθέσεις του ιδιωτικού τομέα **αντανακλά κυρίως την ανησυχία για τις εξελίξεις στο εγχώριο τραπεζικό σύστημα και στην ελληνική οικονομία γενικότερα**. Από την άλλη πλευρά, συνεχίζεται η σημαντική μείωση της έκθεσης των συστημικών τραπεζών στη χρηματοδότηση από τον έκτακτο μηχανισμό ρευστότητας (ELA) το τελευταίο διάστημα και πλέον το ανώτατο όριο διαμορφώθηκε στα € 22 δισ. έως τις αρχές Φεβρουαρίου 2018, μειωμένο κατά € 2,8 δισ.²⁴. Σε αυτό το ασφυκτικό πλαίσιο ρευστότητας, ο ρυθμός **της συνολικής χρηματοδότησης της οικονομίας** τον Δεκέμβριο του

²⁰ ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο τύπου, Έρευνα εργατικού δυναμικού: Τρίτο Τρίμηνο 2017, 14.12.2017 (μη εποχικά διορθωμένα στοιχεία).

²¹ ΕΡΓΑΝΗ, Ροές Μισθωτής Απασχόλησης στον Ιδιωτικό Τομέα: Νοέμβριος 2017.

²² ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο τύπου, Έρευνα εργατικού δυναμικού: Οκτώβριος 2017, 11/01/2018 (εποχικά διορθωμένα στοιχεία).

²³ Τράπεζα της Ελλάδος, Δελτίο Τύπου, Τραπεζική χρηματοδότηση και καταθέσεις: Δεκέμβριος 2017, 26/01/2018.

²⁴ Τράπεζα της Ελλάδος, Δελτίο Τύπου, Παροχή έκτακτης ενίσχυσης σε ρευστότητα προς τις ελληνικές τράπεζες (ELA), 10/1/2018. Το Δελτίο Τύπου σημειώνει ότι «η μείωση του ανώτατου ορίου κατά € 2,8 δισ. αντανακλά τη βελτίωση της ρευστότητας των ελληνικών τραπεζών, λαμβανομένων υπόψη των ροών που προέρχονται από καταθέσεις του ιδιωτικού τομέα και από την πρόσβαση των τραπεζών στις χρηματοπιστωτικές αγορές».

2017 διαμορφώθηκε στο -1,6%, αμετάβλητος σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα. Εξάλλου, στις πολλαπλές πιέσεις που έχει δεχτεί η ρευστότητα στην ελληνική οικονομία από την αρχή της κρίσης μπορεί εν μέρει να αποδοθεί και η πρωτοφανής συρρίκνωση (σε διάρκεια και βάθος) που υπέστη η ελληνική οικονομία, αναδεικνύοντας με τον τρόπο αυτόν τη ρευστότητα ως απαραίτητη προϋπόθεση για οικονομική μεγέθυνση και δημιουργία θέσεων εργασίας.

Ο **Δείκτης Οικονομικού Κλίματος (ΔΟΚ)** στην Ελλάδα, βάσει των στοιχείων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, τον Δεκέμβριο 2017 ανέκαμψε εκ νέου πάνω από τις 100 μονάδες (101 μονάδες), μετά τον Σεπτέμβριο (100,6 μονάδες). Τον Οκτώβριο και τον Νοέμβριο παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητος (98,3 και 98,4 μονάδες αντίστοιχα). Η εξέλιξη του Δείκτη και των κύριων συνιστωσών του αποτυπώνεται στο Διάγραμμα 5 στο Παράρτημα του Κεφαλαίου 1. Η βελτίωση αυτή του Δείκτη οφείλεται στη βελτίωση στη Βιομηχανία, στην Κατανάλωση και στις Κατασκευές. Σημειώνεται ωστόσο ότι η Κατανάλωση και οι Κατασκευές στην Ελλάδα βρίσκονται στο χαμηλότερο επίπεδο μεταξύ των χωρών μελών της ΕΕ. Επίσης, παρά την ανάκαμψη του, ο ΔΟΚ βρίσκεται ακόμα χαμηλότερα σε σχέση με το υψηλό που κατεγράφη τον Ιούνιο του 2014 (105,2 μονάδες), για την περίοδο της κρίσης. Επίσης, **ανησυχία προκαλεί το επίπεδο της καταναλωτικής εμπιστοσύνης (Δεκέμβριος 2017: -50,3 μονάδες), η οποία αν και έχει ανακάμψει, βρίσκεται ακόμα αισθητά χαμηλότερα σε σχέση με τις χώρες της ΕΕ, αντανακλώντας τις πολύ αρνητικές προσδοκίες των νοικοκυριών ως προς την εξέλιξη τόσο της προσωπικής τους οικονομικής κατάστασης όσο και της χώρας συνολικά.** Τέλος, στη ζώνη του Ευρώ, παρατηρείται συνεχής βελτίωση του ΔΟΚ τους τελευταίους μήνες, όπου διαμορφώθηκε στις 116 μονάδες τον Δεκέμβριο, καταγράφοντας την καλύτερη επίδοση από τον Οκτώβριο του 2000.

Ο **Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (ΕνΔΤΚ)**²⁵ κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2017 συνέχισε να παρουσιάζει θετική μεταβολή σε ετήσια βάση (Οκτ.: +0,5%, Νοεμ.: +1,1%, Δεκ.: +1%), όπως δείχνει το Διάγραμμα 7 στο Παράρτημα του Κεφαλαίου 1. Η θετική μεταβολή του Δείκτη τον Δεκέμβριο οφείλεται κυρίως στις «Μεταφορές»: +3,7% και στα «Ξενοδοχεία - Καφέ - Εστιατόρια»: +1,7%. Σημειώνεται ότι οι αυξήσεις στους έμμεσους φόρους και ειδικά αυτές που αφορούν τα καύσιμα, ασκούν αυξητική επίδραση στο Δείκτη, μειώνοντας παράλληλα την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών. Σημειώνεται επίσης, ότι από τον Δεκέμβριο του 2016 μέχρι και το Δεκέμβριο του 2017, ο Εθνικός Δείκτης Τιμών Καταναλωτή παρουσιάζει θετική (ή μηδενική) μεταβολή σε ετήσια βάση μετά το Φεβρουάριο του 2013. Βάσει της Εισηγητικής Έκθεσης Προϋπολογισμού 2018, ο ΕνΔΤΚ το 2017 προβλέπεται ότι θα παρουσιάσει θετική μεταβολή 1,2% το 2017 και 0,8% το 2018, ελαφρώς χαμηλότερα από την πρόβλεψη στο ΜΠΔΣ 2018 – 2021. Τέλος, στη ζώνη του Ευρώ²⁶, ο Δεκέμβριος του 2017 (+1,4%) ήταν ο δέκατος εννατος συνεχόμενος μήνας με θετική μεταβολή του δείκτη, σε ετήσια βάση, αν και ακόμα παραμένει χαμηλότερα από το στόχο του 2%.

Ο **Γενικός Δείκτης (ΓΔ) Τιμών του Χρηματιστηρίου Αθηνών** ως τα μέσα περίπου του τετάρτου τριμήνου του 2017 συνέχισε την πτωτική του πορεία από το προηγούμενο τρίμηνο, έως τις 701 μονάδες. Στη συνέχεια, κατέγραψε σημαντική άνοδο έως το τέλος του τελευταίου τριμήνου, κλείνοντας το έτος στις 802 μονάδες. Να σημειωθεί ωστόσο ότι, παρά τη σαφή ανοδική πορεία αυτή, κυρίως λόγω της προσδοκίας για έγκαιρη ολοκλήρωση της τρίτης αξιολόγησης,

²⁵ ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο Τύπου, *ΕΝΑΡΜΟΝΙΣΜΕΝΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΙΜΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ : Δεκέμβριος 2017*, Πειραιάς, 12 Ιανουαρίου 2018.

²⁶ Eurostat, *Flash Estimate - December 2017*, 1/2018, 5 January 2018.

ο ΓΔ δεν κατάφερε να προσεγγίσει εκ νέου το υψηλό περίπου δυόμισι ετών που σημειώθηκε στις αρχές του τρίτου τριμήνου. Βρίσκεται πάντως σημαντικά χαμηλότερα από την αντίστοιχη περίοδο του 2014, παρά την ευνοϊκή διεθνή συγκυρία, αλλά έχει ανακάμψει αισθητά σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2015 και του 2016. **Με άλλα λόγια, ο προβληματισμός γύρω από τις εξελίξεις στο τραπεζικό σύστημα, αλλά και γενικότερα στην ελληνική οικονομία καθώς πλησιάζει η λήξη του γ' προγράμματος προσαρμογής, αποτυπώνεται στη δυσκολία του ΓΔ να ξεφύγει από αυτό το χαμηλό επίπεδο.**

Η απόδοση από **το δεκαετές ομόλογο του ελληνικού δημοσίου** κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2017, βάσει στοιχείων της Τράπεζας της Ελλάδος, σημείωσε σημαντική υποχώρηση, καθώς από το 5,56% τον Σεπτέμβριο, διαμορφώθηκε στο 4,44% τον Δεκέμβριο, που αποτελεί το χαμηλότερο επίπεδο των τελευταίων ετών, λόγω και της εξαιρετικά ευνοϊκής ευρωπαϊκής και διεθνούς συγκυρίας. **Να σημειωθεί ωστόσο, ότι όταν αρχίσει να ομαλοποιείται η νομισματική πολιτική της ΕΚΤ (ολοκλήρωση των προγραμμάτων ποσοτικής χαλάρωσης), τα εξαιρετικά χαμηλά αυτά επιτόκια θα αυξηθούν, με άμεσο κόστος και για την Ελλάδα.** Παρά τη σημαντική της υποχώρηση, η απόδοση του ελληνικού δεκαετούς ομολόγου είναι υψηλότερη σε σχέση με άλλες χώρες του Νότου (Ισπανία, Πορτογαλία, Ιταλία), παραμένοντας σε μη βιώσιμο επίπεδο. Η προσδοκία για τη γρήγορη ολοκλήρωση της τρίτης αξιολόγησης οδήγησε ακόμα χαμηλότερα την απόδοση του ελληνικού δεκαετούς ομολόγου και στην αρχή του νέου έτους. Αντίστοιχα, θετική εικόνα παρουσιάζουν και τα υπόλοιπα ομόλογα του ελληνικού δημοσίου. Η εξέλιξη των τιμών και των αποδόσεων των ελληνικών δεκαετών ομολόγων, καθώς και η αρνητική μεταξύ τους σχέση, φαίνεται στο Διάγραμμα 9 στο Παράρτημα του Κεφαλαίου 1.

Κατά το τρίτο τρίμηνο του 2017, **οι αμοιβές εξαρτημένης εργασίας ανά μισθωτό**²⁷ αυξήθηκαν οριακά κατά 0,1% σε ετήσια βάση. Συνολικά, για το 2016 **οι αμοιβές εξαρτημένης εργασίας ανά μισθωτό** μειώθηκαν κατά 0,9%, ενώ την περίοδο 2010 – 2016 υποχώρησαν σωρευτικά κατά 18,1%. **Το μοναδιαίο κόστος εργασίας** κατά το τρίτο τρίμηνο του 2017 αυξήθηκε κατά 0,9% σε ετήσια βάση, ενώ και το 2016 συνολικά συνέχισε την πτωτική του πορεία (-0,2%). Την περίοδο 2010 – 2016, η σωρευτική μείωση ανέρχεται σε 13,0%. Στο πλαίσιο αυτό, **η παραγωγικότητα της εργασίας** αυξήθηκε οριακά το τρίτο τρίμηνο του 2017 κατά 0,1%. Συνολικά για το 2016, **η παραγωγικότητα της εργασίας** υποχώρησε κατά 3%, ενώ για την περίοδο 2010 – 2016, η σωρευτική μείωση ανέρχεται σε 13,1% (Διάγραμμα 8 στο Παράρτημα του Κεφαλαίου 1). Η εξέλιξη αυτή αποτελεί πηγή ανησυχίας τόσο για την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας όσο και για τις μεσοπρόθεσμες προοπτικές μεγέθυνσής της στο βαθμό που δεν οδηγεί σε συμπίεση του περιθωρίου κέρδους ώστε να αποσβεστεί η πίεση στις τιμές.

Στο πλαίσιο αυτό, η περαιτέρω αύξηση στο **συνολικό νέο ληξιπρόθεσμο χρέος προς το δημόσιο**, βάσει των στοιχείων της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, στο ενδεκάμηνο Ιανουάριος - Νοέμβριος 2017 (Διάγραμμα 10 στο Παράρτημα του Κεφαλαίου 1), αναδεικνύει την εξάντληση της φοροδοτικής ικανότητας των πολιτών, δημιουργώντας ταυτόχρονα εύλογες αμφιβολίες για τη δυνατότητα επίτευξης των φιλόδοξων δημοσιονομικών στόχων των επόμενων ετών. Συγκεκριμένα, τον Νοέμβριο και τον Οκτώβριο του 2017 αυξήθηκε κατά €1,187 δισ. το μήνα, ενώ σωρευτικά από την αρχή του έτους, ανήλθε το Νοέμβριο σε € 11,631 δισ., δηλαδή

²⁷ Τα στοιχεία της παραγράφου είναι μη εποχικά διορθωμένα και προέρχονται από την ηλεκτρονική έκδοση της ΕΛΣΤΑΤ, «Η ελληνική οικονομία» (22.12.2017).

€ 1,06 δισ. κατά μέσο όρο το μήνα. Το ποσοστό είσπραξης έναντι αυτών των οφειλών αυξήθηκε στο 17,8% τον Νοέμβριο, από 16,8% τον Οκτώβριο και 15,4% τον Σεπτέμβριο. **Επιπλέον, οι παλιές ληξιπρόθεσμες οφειλές προς το δημόσιο ανέρχονταν σωρευτικά τον Νοέμβριο του 2017 σε € 89,1 δισ.,** ενώ οι εισπράξεις έναντι αυτού του χρέους διαμορφώθηκαν τον Νοέμβριο στα € 2,51 δισ., από € 2,32 δισ. τον Οκτώβριο και € 2,15 δισ. τον Σεπτέμβριο. Ως εκ τούτου, **το ιδιωτικό χρέος (προς τράπεζες, εφορία, ασφαλιστικά ταμεία, ΔΕΚΟ κτλ) πιθανώς να λειτουργήσει αποσταθεροποιητικά, αν δεν αντιμετωπιστεί έγκαιρα και αποτελεσματικά.** Συγκεκριμένα, βάσει των στοιχείων της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, στο τέλος Νοεμβρίου 2017 συνολικά 4.207.117 φορολογούμενοι είχαν ληξιπρόθεσμες οφειλές προς το δημόσιο, αυξημένοι κατά 36.364 χιλιάδες σε μηνιαία βάση. Μάλιστα, υπό αναγκαστικά μέτρα είσπραξης βρίσκονται ήδη 1.035.296 φορολογούμενοι, αυξημένοι κατά 21 χιλιάδες σε μηνιαία βάση. Έτσι, το ποσοστό οφειλετών υπό αναγκαστικά μέτρα είσπραξης διαμορφώθηκε τον Νοέμβριο του 2017 σε 58%, ενώ εκεί μπορεί κυρίως να αποδοθεί και η πιο πάνω επίδοση στην είσπραξη των ληξιπρόθεσμων.

2 Η Δημοσιονομική Διαχείριση

Η δημοσιονομική διαχείριση του 2017 οδήγησε σε ένα πρωτογενές πλεόνασμα 3% του ΑΕΠ που ξεπέρασε τον συμφωνημένο «μνημονιακό» στόχο του 1,75% του ΑΕΠ. Αυτό επέτρεψε στην κυβέρνηση να διανείμει μέρος του στα τέλη του 2017 – τη φορά τούτη με σαφέστερα κριτήρια: Εφάπαξ βοήθημα με εισοδηματικά κριτήρια, εξόφληση οφειλών του Δημοσίου έναντι της ΔΕΗ, επιστροφή εσφαλμένως καταβληθεισών εισφορών υγείας στους συνταξιούχους. Με τον τρόπο αυτό μειώθηκε το υπερπλεόνασμα στο 2,3% του ΑΕΠ.

Η ελληνική Βουλή ψήφισε στις 4 Δεκεμβρίου 2017 τον προϋπολογισμό για το 2018 που προβλέπει στόχο 3,8% για το πρωτογενές πλεόνασμα, δηλαδή υψηλότερο του προβλεπόμενου στο ΜΠΔΣ 3,5%. Η επίτευξή του είναι και προϋπόθεση για να μη ληφθούν πρόσθετα μέτρα την Άνοιξη και να μη επισπευσθεί από το 2020 στο 2019 η μείωση του αφορολόγητου. Η προσδοκία υψηλότερου πλεονάσματος βασίζεται βέβαια στα μέτρα που ψηφίσθηκαν από τη Βουλή τα προηγούμενα χρόνια για το ασφαλιστικό, τον φόρο εισοδήματος, τον ΦΠΑ κ.ά.

Παρά την επίσημη αισιοδοξία για την επίτευξη του υψηλού στόχου για το πρωτογενές πλεόνασμα το 2018, ο προϋπολογισμός βαρύνεται με πολλές αβεβαιότητες σχετικά με την τύχη του ΦΠΑ για τις νήσους, τις δημοσιονομικές επιπτώσεις από την εναρμόνιση των αντικειμενικών αξιών με τις τιμές αγοράς για τα ακίνητα, πιθανές αποκλίσεις στην απόδοση μέτρων για το 2018 (ανέρχονται στο 0,5% του ΑΕΠ) που ψηφίσθηκαν το 2017 κ.ά. Άλλες αβεβαιότητες προκύπτουν και από τυχόν νέες καθυστερήσεις στην εφαρμογή των τελευταίων (και σημαντικών) προαπαιτούμενων που μπορεί να επηρεάσουν το οικονομικό κλίμα αρνητικά και, κατά προέκταση, τις μακροοικονομικές παραδοχές στις οποίες βασίζεται ο προϋπολογισμός.

As προσθέσουμε ότι η κυβέρνηση συνέχισε τη μεταρρύθμιση της πολιτικής επιδομάτων που ξεκίνησε το 2014 με την πιλοτική εφαρμογή του «ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος» - όπως ονομάστηκε τότε.²⁸ Αντικατάστησε ήδη σωρεία επιδομάτων που ίσχυαν στο παρελθόν και, συνολικά απομμιούμενο, θα συμβάλει στην εκλογίκευση της προνοιακής πολιτικής.

Ένα ιδιαίτερο κεφάλαιο είναι η δημιουργία ενός “μαξιλαριού” για τους μήνες μετά το τέλος του μνημονίου των Αύγουστο 2018. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκτιμά ότι ένα ποσό € 10,2 δισ. καλύπτει τις ανάγκες για 10 μήνες μετά τη λήξη του προγράμματος. Όμως το ποσό αυτό μπορεί να αυξηθεί με πρόσθετα έσοδα από ιδιωτικοποιήσεις, την καλύτερη διαχείριση των διαθεσίμων του Δημοσίου και την επιστροφή κερδών από τα ομόλογα ANFA-SMP.

2.1 Η εκτέλεση του Κρατικού Προϋπολογισμού (ΚΠ) το δωδεκάμηνο 2017 (σε ταμειακή βάση)

Τα έσοδα του ΚΠ

Τα καθαρά έσοδα του ΚΠ παρουσίασαν μείωση το δωδεκάμηνο κατά 5,06% σε ετήσια βάση και μείωση κατά 1,4% σε σύγκριση με τον επικαιροποιημένο στόχο όπως αποτυπώνεται στην Εισηγητική Έκθεση του ΚΠ 2018. Η μείωση σε ετήσια βάση οφείλεται στην μείωση των εσόδων

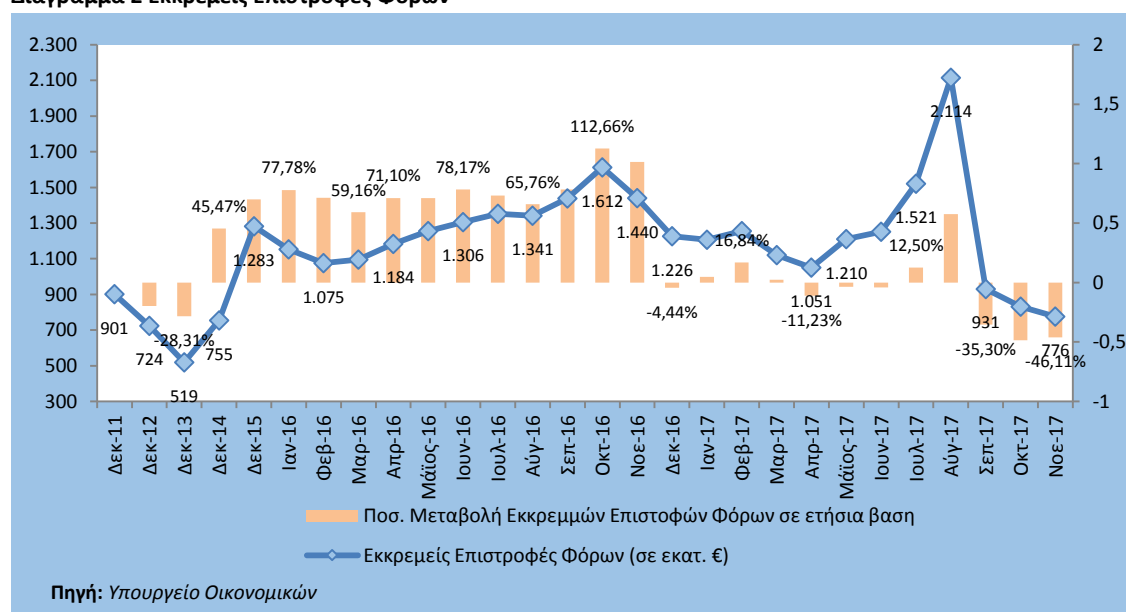
²⁸ Βλ. ενδιάμεση έκθεση του ΓΠΚΒ «ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΛΑΧΙΣΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΜΙΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ», Σεπτέμβριος 2014.

του ΠΔΕ κατά € 1,73 δισ. ή κατά 41,36% καθώς και στην μείωση των καθαρών εσόδων του ΤΠ κατά € 1,01 δισ. ή κατά 2,02%.

Οι επιστροφές φόρων είναι αυξημένες κατά € 2,1 δισ. ή κατά 64,27% σε ετήσια βάση και μειωμένες κατά 3,9% σε σύγκριση με τον αντίστοιχο στόχο όπως αποτυπώνεται στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού 2018. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι εκκρεμείς επιστροφές φόρων παρουσίασαν μείωση κατά 46,11% τον Νοέμβριο του 2017 σε σύγκριση με τον Νοέμβριο του 2016, προσεγγίζοντας τα € 0,78 δισ. **(βλ. Διάγραμμα 2).**

Τα έσοδα αποκρατικοποιήσεων είναι αυξημένα κατά € 1,19 δισ. ή κατά 1122,64% σε ετήσια βάση και μειωμένα κατά 16,0% σε σύγκριση με τον αντίστοιχο στόχο όπως αποτυπώνεται στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού 2018.

Διάγραμμα 2 Εκκρεμείς Επιστροφές Φόρων

Οι δαπάνες του ΚΠ

Οι συνολικές δαπάνες του ΚΠ, παρουσίασαν μείωση το δωδεκάμηνο κατά € 1,28 δισ. ή κατά 2,25% σε ετήσια βάση και μείωση κατά 2,7% σε σύγκριση με το στόχο όπως αποτυπώνεται στην Εισηγητική Έκθεση του ΚΠ 2018. Η μείωση σε ετήσια βάση οφείλεται στην μείωση των δαπανών του ΠΔΕ κατά € 0,34 δισ. ή κατά 5,36%, ενώ οι δαπάνες του ΤΠ εμφανίζουν μείωση κατά € 0,94 δισ. ή κατά 1,86%.

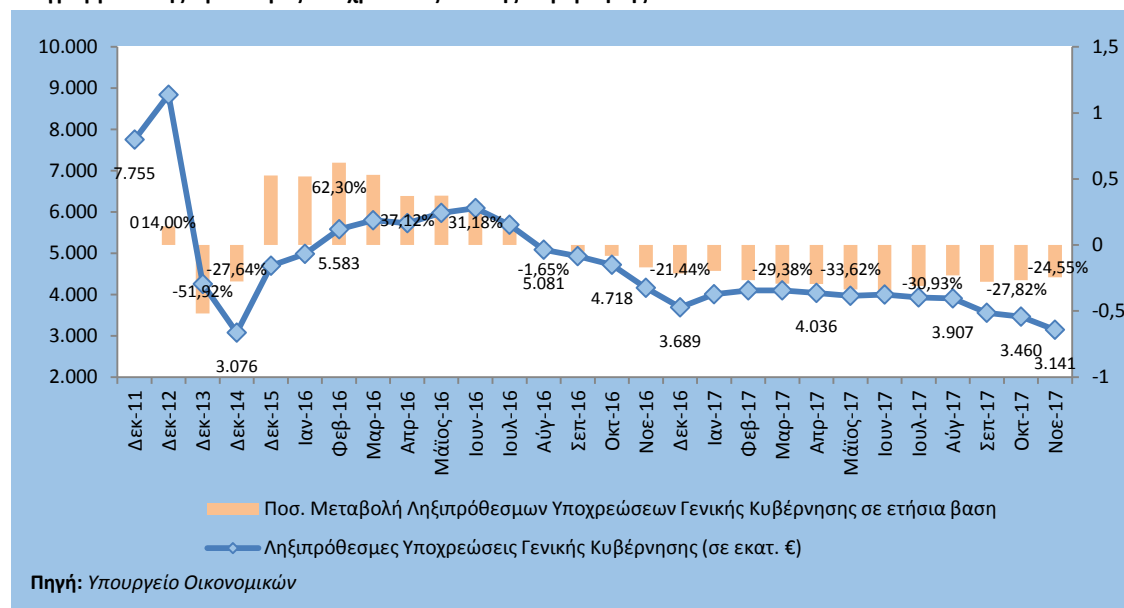
Η μείωση των δαπανών του ΤΠ σε ετήσια βάση οφείλεται στην μείωση των Πρωτογενών δαπανών κατά € 1,56 δισ. ή κατά 3,47%. Οι δαπάνες για Καταπτώσεις εγγυήσεων είναι μειωμένες κατά € 0,77 δισ. ή κατά 46,34%, οι δαπάνες αναλήψεων χρέους φορέων Γενικής Κυβέρνησης είναι μειωμένες κατά € 0,36 δισ. ή κατά 65,28% και οι δαπάνες για Τόκους εμφανίζονται αυξημένες κατά € 0,62 δισ. ή κατά 11,1% σε ετήσια βάση.

Η μείωση των Πρωτογενών δαπανών του ΚΠ θα πρέπει να συνεκτιμηθεί με την εξέλιξη και το επίπεδο των ληξιπρόθεσμων οφειλών του δημοσίου προς τους προμηθευτές του σε ότι αφορά

την αποκατάσταση μέρους της ρευστότητας στην πραγματική οικονομία αλλά και της αποκατάστασης της αξιοπιστίας του Κράτους προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά²⁹.

Συγκεκριμένα, οι ληξιπρόθεσμες οφειλές του δημοσίου (σε επίπεδο Γενικής Κυβέρνησης) προς τους προμηθευτές του ανήλθαν στα € 3,14 δισ. τον Νοέμβριο του 2017 σημειώνοντας μείωση κατά 24,55% σε ετήσια βάση (βλ. **Διάγραμμα 3**). Η μείωση αυτή αλλά και η σημαντική αύξηση των επιστροφών φόρων (σε ταμειακή βάση) το δωδεκάμηνο αποτελούν ένα θετικό βήμα για την ομαλότερη λειτουργία της πραγματικής οικονομίας.

Διάγραμμα 3 Ληξιπρόθεσμες Υποχρεώσεις Γενικής Κυβέρνησης

²⁹ Σε εθνικολογιστική βάση (ESA 2010), αλλά και σε όρους Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης, η μείωση των δαπανών με ανάλογη αύξηση των ληξιπρόθεσμων οφειλών έχει ουδέτερο δημοσιονομικό αποτέλεσμα.

3 Μεταρρυθμίσεις

3.1 Η πορεία των μεταρρυθμίσεων γενικά

Το κλείσιμο της 3^{ης} αξιολόγησης στα τέλη Ιανουαρίου 2018 αποτελεί ένα μεγάλο βήμα για την ολοκλήρωση του μεταρρυθμιστικού προγράμματος που εφαρμόζεται στην Ελλάδα όπως προβλέπεται από το μνημόνιο. Πιο συγκεκριμένα, κατά το προηγούμενο διάστημα υλοποιήθηκε η πλειοψηφία από τα προαπαιτούμενα. Όπως ορίζεται και στην Έκθεση Συμμόρφωσης,³⁰ οι εκκρεμότητες που παραμένουν (βλ. Πλαίσιο 1) αναμένεται να καλυφθούν μέχρι την επόμενη συνάντηση του Eurogroup στις 19 Φεβρουαρίου 2018.

Πλαίσιο 1

Κυριότερες εκκρεμότητες της 3^{ης} αξιολόγησης

1. Διενέργεια ηλεκτρονικών πλειστηριασμών
2. Επανυπολογισμός και έκδοση νέων συντάξεων
3. Υπογραφή συμβάσεων από ΕΟΠΥΥ με στόχο την εκλογίκευση των δαπανών υγείας
4. Εφαρμογή του μηχανισμού αυτόματης επιστροφής (clawback) για τις δαπάνες υγείας
5. Αύξηση των ωρών διδασκαλίας των δασκάλων (σε 30 ώρες), και προγραμματισμός για τη συγχώνευση σχολικών μονάδων
6. Τροποποίηση νομοθεσίας για την αδειοδότηση επενδύσεων σε λατομεία και ορυχεία
7. Τροποποιήσεις στην νομοθεσία για τις δημοπρασίες ΝΟΜΕ (ενέργεια)
8. Αποπληρωμή των ληξιπρόθεσμων οφειλών προς της ΔΕΗ
9. Ολοκλήρωση του σχεδίου για δημόσια διαβούλευση από τη ΠΑΕ
10. Προώθηση των διαδικασιών για την κατάθεση δεσμευτικών προσφορών για τη ΔΕΣΦΑ
11. Προώθηση της διαδικασίας για την πρόσληψη συμβούλων για την πώληση ποσοστού της ΕΥ-ΔΑΠ
12. Προώθηση των απαραίτητων διαδικασιών για την επένδυση στο Ελληνικό
13. Ολοκλήρωση της καταγραφή και περιγραφή καθηκόντων για τις θέσεις εργασίας και υποβολή οργανογραμμάτων για όλα τα υπουργεία
14. Ολοκλήρωση της διαδικασίας για πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος για προϊσταμένους και γενικούς γραμματείς για υπουργεία, τοποθέτηση γενικών γραμματέων για το ανθρώπινο δυναμικό και οικονομικών
15. Τροποποίηση νομοθεσίας για τα επιδόματα στα βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα

Από την άλλη πλευρά, όπως προκύπτει από την Έκθεση Συμμόρφωσης (Compliance Report), στην επόμενη – τελική – αξιολόγηση (προβλέπεται να ολοκληρωθεί τον Ιούλιο 2018) περιλαμβάνονται 88 προαπαιτούμενα (χωρίζονται σε 4 βασικούς τομείς: δημοσιονομικά, διασφάλιση χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, βελτίωση ανταγωνιστικότητας και ανάπτυξης και δημόσια διοίκηση), **τα κυριότερα εκ των οποίων είναι:**

³⁰ EC (2018) "Compliance Report. ESM Stability Support Programme for Greece. Third Review", 20 January 2018.

A) Δημοσιονομικά

Η δημοσιονομική πολιτική αποτελεί βασικό πυλώνα της μεταρρύθμισης που συντελείται στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια. Η Ελλάδα πρέπει να επιτύχει – τόσο για το 2018 όσο και για τα επόμενα χρόνια – υψηλά πρωτογενή πλεονάσματα. Στο πλαίσιο αυτό προβλέπονται:

Δημοσιονομική πολιτική

- Υιοθέτηση του μεσοπρόθεσμου προγράμματος 2018-2022
- Μείωση του αφορολόγητου ορίου για το 2019 (αντί το 2020) αν κριθεί απαραίτητο στη βάση εκτιμήσεων του ΔΝΤ, ώστε να επιτευχθεί το προβλεπόμενο δημοσιονομικό πλεόνασμα (3,5%)

Αναμόρφωση φορολογικού συστήματος

- Κατάργηση του ειδικού καθεστώτος ΦΠΑ στα νησιά
- Αναπροσαρμογή των αντικειμενικών αξιών για τον υπολογισμό του ΕΝΦΙΑ
- Αναμόρφωση κώδικα φορολογίας (μεταξύ άλλων, απλοποίηση καθεστώτος ΦΠΑ, εξέταση του φορολογικού πλαισίου για τη ναυτιλία κα.)

Μεταρρύθμιση συστήματος δημοσίων εσόδων

- Καταπολέμηση της φοροδιαφυγής, του λαθρεμπορίου και της αποτελεσματικότητας των τελωνείων
- Βελτίωση του μηχανισμού είσπραξης δημοσίων εσόδων και διαχείρισης χρεών (προμήθεια λογισμικού κτλ.)
- Ολοκλήρωση του συστήματος ηλεκτρονικής καταγραφής εισφορών κοινωνικής ασφάλισης και υπαγωγή όλων των ασφαλισμένων σε έναν οργανισμό (ΕΦΚΑ)

Προμήθειες Δημοσίου

- Ενίσχυση του υπεύθυνου φορέα για συμβάσεις κρατικών προμηθειών

Συντάξεις

- Διασταύρωση έντυπου και ψηφιακού αρχείου συνταξιοδοτικών παροχών
- Διεκπεραίωση αιτήσεων για κύριες και επικουρικές συντάξεις (2016 – 2017)
- Καθορισμός πλαισίου για χορήγηση ΕΚΑΣ
- Εφαρμογή καλών πρακτικών για την διαφοροποίηση του επενδυτικού χαρτοφυλακίου του ΕΦΚΑ

Τομέας Υγείας

- Εκλογίκευση των δαπανών υγείας (clawback, κεντρικό σύστημα προμηθειών, εφαρμογή του σχεδίου δράσης του ΕΟΠΥΥ)

Δίκτυο κοινωνικής ασφάλειας

- Εφαρμογή πιλοτικού προγράμματος για τα αναπηρικά επιδόματα. Επιδόματα στέγασης

B) Χρηματοπιστωτική σταθερότητα

Η χρηματοπιστωτική σταθερότητα αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την οικονομική ανάκαμψη στην Ελλάδα³¹. Πιο συγκεκριμένα προβλέπεται:

- Αποτελεσματική εφαρμογή του εξωδικαστικού μηχανισμού
- Τροποποίηση της νομοθεσίας για την αφερεγγυότητα των νοικοκυριών

Γ) Ανταγωνισμός και ανάπτυξη

Αναφορικά με τις διαρθρωτικές πολιτικές για την βελτίωση του ανταγωνισμού και την οικονομική ανάπτυξη προβλέπονται παρεμβάσεις στους εξής τομείς:

Αγορά εργασίας και ανθρώπινο κεφάλαιο

- Εξέταση των διαδικασιών διαμεσολάβησης και διαιτησίας καθώς και αντιπροσώπευσης στις συλλογικές συμβάσεις
- Ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ βάσεων δεδομένων για την αδήλωτη εργασία
- Αναφορικά με την εκπαίδευση, θεσμοθέτηση του πλαισίου για την αξιολόγηση, τον διορισμό διευθυντών και ανώτερων αξιωματούχων, που θα εξασφαλίζει την ακομματικοποίηση του συστήματος

Αγορά προϊόντων για επιχειρηματικό περιβάλλον

- Εκσυγχρονισμός εταιρικού δικαίου – εφαρμογή καλών πρακτικών
- Επαγγέλματα που υπόκεινται σε ρυθμίσεις (κλινικές). Τροποποίηση του νομοθετικού πλαισίου.
- Κτηματολόγιο. Κατάρτιση οδικού πλαισίου και χρονοδιαγράμματος
- Γεωργία. Στελέχωση και λειτουργία του Οργανισμού πληρωμών και ελέγχου κοινοτικών ενισχύσεων προσανατολισμού και εγγυήσεων (ΟΠΕΚΕΠΕ)

Ενέργεια, ύδατα, μεταφορές

- Προώθηση της διαδικασίας πώλησης λιγνιτικών μονάδων
- Κοινή αξιολόγηση για τις δημοπρασίες ΝΟΜΕ
- Αποπληρωμή των ληξιπρόθεσμων οφειλών του δημοσίου προς τη ΔΕΗ
- Στην αγορά αερίου, διευθέτηση δυνητικών συγκρούσεων συμφερόντων μεταξύ ΔΕΠΑ και εταιρειών προμήθειας
- Υλοποίηση μοντέλου Target
- Ύδατα: Ανάπτυξη πληροφοριακού συστήματος και επιχειρησιακό πλάνο για την ΕΥ-ΔΑΠ και την ΕΥΑΘ
- Κατάρτιση στρατηγικού πλάνου της Ρυθμιστικής Αρχής Υδάτων , οριστικοποίηση επιχειρησιακού πλάνου

Ιδιωτικοποιήσεις

- Επιλογή του προτιμητέου υποψήφιου αγοραστή για τη ΔΕΣΦΑ

³¹ Για μια σύντομη ανάλυση, δείτε ενότητα 3.4 της παρούσας έκθεσης.

- Καθορισμός του πλαισίου για την τιμολόγηση των διοδίων στην Εγνατία και εφαρμογή του
- Προώθηση της διαδικασίας για την επένδυση στο Ελληνικό (ολοκλήρωση βασικών προϋποθέσεων – όπως έχουν καθοριστεί – για το χρηματοοικονομικό κλείσιμο)
- Έναρξη διαδικασίας πώλησης για το 30% του ΔΑΑ, το 65% της ΔΕΠΑ, το 5% του ΟΤΕ, το 35,5% των ΕΛΠΕ. Αξιοποίηση του 17% της ΔΕΗ
- Κύρωση επέκτασης της σύμβασης παραχώρησης για τον ΔΑΑ και τον ΟΛΘ
- Αξιολόγηση Διοικητικών Συμβουλίων ΔΕΠΑ και Εγνατίας

Δ) Δημόσια Διοίκηση

Στο πλαίσιο εκσυγχρονισμού και ενδυνάμωσης της ελληνικής δημόσιας διοίκησης προβλέπεται:

Δημόσια Διοίκηση

- Προώθηση της διαδικασίας κινητικότητας
- Διορισμός Διοικητικών, αναπληρωτών και τομεακών γραμματέων
- Αξιολόγηση υπαλλήλων
- Κατάρτιση πλαισίου για τη χορήγηση επιδομάτων επικίνδυνων εργασιών
- Βελτίωση του συντονισμού στις διοικητικές διαδικασίες του δημοσίου

Δικαιοσύνη

- Προώθηση των ηλεκτρονικών πλειστηριασμών

Καταπολέμηση της διαφθοράς

- Εφαρμογή του νομικού πλαισίου για την χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων
- Αναμόρφωση του εθνικού πλάνου για την καταπολέμηση της διαφθοράς
- Οριζόντια εξέταση των ανεξάρτητων αρχών και αναδιοργάνωση, συγχώνευσης ή ανακατανομή καθηκόντων αν κριθεί απαραίτητο

3.2 Το πρόγραμμα αποκρατικοποιήσεων ολοκληρώνει τον ετήσιο κύκλο του

Όπως τονίζει πάντα στις εκθέσεις του το Γ.Π.Κ.Β. οι αποκρατικοποιήσεις, όχι μόνο μπορούν βάσει συγκεκριμένων προϋποθέσεων να έχουν θετικό αντίκτυπο σε μια οικονομία αλλά και να ενισχύσουν μικροοικονομικούς δείκτες όπως πχ. των κατασκευών (τομέας που έχει πληγεί σημαντικά την περίοδο της κρίσης), μέσω της προσέλκυσης επενδύσεων, της βελτίωσης υφιστάμενων υποδομών και τη δημιουργία νέων, της διασποράς τεχνολογίας και τεχνογνωσίας σε όλους τους συντελεστές παραγωγής, της δημιουργίας εσόδων για το κράτος και επίσης, μέσω της εμπέδωσης κλίματος σταθερότητας και εμπιστοσύνης στις αγορές και στο κοινωνικό σύνολο. Ταυτόχρονα όμως το πρόγραμμα των αποκρατικοποιήσεων – ιδιωτικοποιήσεων οφείλει να λαμβάνει υπόψη στο στρατηγικό σχεδιασμό του την εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος, να υλοποιείται υπό καθεστώς διαφάνειας, κανονικότητας, ενώ θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι συνθήκες στις αγορές για να μη γίνονται πωλήσεις σε τιμές αρκετά κατώτερες από αυτές της πραγματικής αξίας, **να αποφεύγεται η μετατροπή των κρατικών**

μονοπωλίων σε ιδιωτικά και τέλος να τηρούνται οι κανόνες της εθνικής και της κοινοτικής νομοθεσίας.

Προς το τέλος του έτους και του τέταρτου τριμήνου υπογράφηκε η συμφωνία πώλησης του 67% του ΟΛΘ στη South Europe Gateway Thessaloniki (SEGT) Limited έναντι € 231,926 εκατ. Εντός του 2018 θα έχει εγκριθεί και η σύμβαση από τη Βουλή. Το συνολικό έσοδο για το ελληνικό δημόσιο μέχρι τη λήξη της σύμβασης το 2051 ανέρχεται στα € 1,1 δισ. (επενδύσεις- μερίσματα, κλπ.).

Στο τέταρτο τρίμηνο ξεκίνησε ο διαγωνισμός για την παραχώρηση της μαρίνας Αλίμου και Χίου για 35 έτη. Πρόκειται για μεγάλες επενδύσεις στο πεδίο των ιδιωτικοποιήσεων που αφορούν το συγκεκριμένο τομέα ιδίως εκείνη της μαρίνας Αλίμου³² έκτασης 240.000 τ.μ.. Μέσα στο 1^ο τρίμηνο του 2018 αναμένεται η ολοκλήρωση της διαδικασίας παραχώρησης.

Στο ίδιο τρίμηνο (Q4) και προς το τέλος του έτους δημοσιεύτηκαν οι προσκλήσεις για την ανάθεση σύμβασης παραχώρησης υπηρεσιών για τη χρηματοδότηση, λειτουργία, συντήρηση και εκμετάλλευση της Εγνατίας Οδού και των κάθετων αξόνων της. Μέσα στο πρώτο τρίμηνο του 2018 αναμένεται να έχει ολοκληρωθεί η ανωτέρω διαδικασία.

Το ΤΑΙΠΕΔ προχώρησε και στη διαδικασία του e-Auction VIII για 9 ακίνητα ενώ αναμένεται η επιλογή των συμμετεχόντων και οι τιμές εκκίνησης της ηλεκτρονικής δημοπρασίας. Από την πώληση κυριότητας συγκεκριμένων τμημάτων εντός του ακινήτου της Κασσιώπης θα εισπράξει το ΤΑΙΠΕΔ € 2,050.000 μέσα στο 2018³³.

Μια σημαντική πρόοδος στο πρόγραμμα αποκρατικοποιήσεων που υλοποιεί το ΤΑΙΠΕΔ είναι η ολοκλήρωση του ΠΔ για το MASTERPLAN της επένδυσης στο Ελληνικό, η οποία όπως έχει επισημανθεί σε προηγούμενες εκθέσεις του ΓΠΚΒ έχει καθυστερήσει υπέρμετρα με απώλειες εσόδων για το δημόσιο και την καθυστέρηση στη δημιουργία θέσεων εργασίας, και η προώθηση του ΠΔ στο Συμβούλιο της Επικρατείας για την τελική του έγκριση. Το ΤΑΙΠΕΔ ευελπιστεί, ότι εάν δεν υπάρχουν αλλαγές από το ΣΤΕ, σύντομα θα ξεκινήσει η απομάκρυνση των επιχειρήσεων/οργανισμών που δραστηριοποιούνται στο χώρο του Ελληνικού με σκοπό την έναρξη των εργασιών μέσα στο 2018.

Ολοκληρώθηκε η διαδικασία πρόσληψης των χρηματοοικονομικών συμβούλων για την αξιοποίηση του 5% των μερισμάτων του ελληνικού δημοσίου στον ΟΤΕ³⁴ και στη συνέχεια αυτών στα ΕΛΠΕ.

Αναμένεται επίσης η διευθέτηση της είσπραξης € 166 εκατ. από διαγωνισμούς συχνότητων που έχουν «κολλήσει» στο ΕΣΡ.

Τέλος, το ΤΑΙΠΕΔ για το 2018 ελπίζει τα έσοδα των αποκρατικοποιήσεων να υπερβούν τα € 1,6 δισ. ενώ παραμένει σταθερός ο στόχος για έσοδα € 2 δισ. Ενώ το 2107 έκλεισε με έσοδα € 1,378 δισ.³⁵

³² Με βάση το προτεινόμενο νομοσχέδιο κρίθηκαν το σύνολο των παρεμβάσεων στη θαλάσσια και χερσαία ζώνη νομίμως υφιστάμενα, άρθρο 351

³³ ΤΑΙΠΕΔ, 4/1/2018 Εκτιμήσεις με βάση το πρόγραμμα αποκρατικοποιήσεων του ΤΑΙΠΕΔ

³⁴ Με το Ν.4512/2018 μεταφέρθηκε το δικαίωμα είσπραξης μερίσματος στην Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας άρθρ. 350

³⁵ ΤΑΙΠΕΔ, 4/1/2018

Πίνακας 2 Έσοδα 4^{ου} τριμήνου (σε € εκατ.).

Εισπράξεις ανά τρίμηνο	Q4 (4 ^ο Τρίμηνο)
ΕΤΑΙΡΙΚΟ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΙΟ & ΥΠΟΔΟΜΕΣ	
Δόσεις από προηγούμενες Αποκρατικοποιήσεις	6,0
ΣΥΝΟΛΟ	6,0
Πηγή: ΤΑΙΠΕΔ, 4/1/2018	

Ουσιαστικές αλλαγές στην πορεία των αποκρατικοποιήσεων και κυρίως στον τρόπο οργάνωσης, λειτουργίας, διαχείρισης οικονομικών και ανθρωπίνων πόρων, αλλά και στη αποτελεσματικότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών προς τους πολίτες θα επιφέρουν οι αλλαγές του πολυνομοσχεδίου που ψηφίστηκε στη Βουλή (ν. 4512/2018).

Η μεταβίβαση συγκεκριμένων Δημόσιων Οργανισμών στην Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών & Περιουσίας (ΕΕΣΥΠ) βάσει του Νόμου 4512/2018 ορίζει ότι οι «Άμεσες και Λοιπές Θυγατρικές της ανωτέρω εταιρείας θα εποπτεύονται βάσει των κανόνων της εθνικής και ευρωπαϊκής νομοθεσίας, θα υλοποιούν και θα εφαρμόζουν τομεακές πολιτικές της κυβέρνησης και θα αναλαμβάνουν κατόπιν ανάθεσης την παροχή Υπηρεσιών Γενικού Οικονομικού Συμφέροντος (ΥΓΟΣ) μέσω της εκτέλεσης υποχρεώσεων δημόσιας υπηρεσίας». Για πρώτη φορά επίσης εισάγονται μηχανισμοί αντικειμενικών και λειτουργικών στόχων και δεικτών απόδοσης μέσω σύναψης σχετικών συμβάσεων. Τα δε έσοδα που αποδίδονται στο δημόσιο ως μέρισμα θα διατίθενται για τη χρηματοδότηση επενδύσεων θεματικών στόχων του ΕΣΠΑ της τρέχουσας ή επόμενων προγραμματικών περιόδων. Με τον τρόπο αυτό θα χρηματοδοτούνται συγκεκριμένα επενδυτικά σχέδια τόσο από τα έσοδα των αποκρατικοποιημένων επιχειρήσεων /οργανισμών όσο και συνδυαστικά από το προγράμματα του ΕΣΠΑ προς όφελος του δημοσίου συμφέροντος και κατά επέκταση του πολίτη/καταναλωτή, ενώ οι υφιστάμενοι φορείς ελέγχου των συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων θα ελέγχουν και θα πιστοποιούν την τήρηση της νομιμότητας/κανονικότητας των εκτελούμενων έργων.

3.3 Οι διαδικασίες επιλογής στελεχών και αξιολόγησης δημοσίων υπαλλήλων σε εξέλιξη

Το τελευταίο τρίμηνο του 2017 ήταν μια περίοδος που χαρακτηρίστηκε από την έναρξη της υλοποίησης των διαδικασιών επιλογής Διοικητικών Γραμματέων και των νέων διαδικασιών επιλογής Γενικών Διευθυντών.

Συγκεκριμένα, μέχρι τις αρχές τους έτους είχαν προκηρυχθεί 18 θέσεις Διοικητικών, Αναπληρωτών και Τομεακών Γραμματέων σε Υπουργεία, ενώ αναμένεται να συνεχισθεί η δημοσίευση των προκηρύξεων και για τις υπόλοιπες θέσεις και να ξεκινήσει η διαδικασία αξιολόγησης και επιλογής. Η διαδικασία αυτή θα πρέπει να ολοκληρωθεί το ταχύτερο δυνατόν, ώστε να αναλάβουν καθήκοντα όλοι όσοι θα έχουν επιλεγεί μέχρι την Άνοιξη του 2018. Στο σημείο

αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι θεωρείται αναγκαία η όσο το δυνατόν πιο σύντομη «συνυπηρετήση» των παλαιών Γενικών Γραμματέων και των νέων Διοικητικών Γραμματέων.³⁶ Τυχόν παράταση της συνύπαρξης, πέραν της προφανούς οικονομικής επιβάρυνσης που θα προκληθεί (αν ληφθεί υπ' όψιν και ο αριθμός των μετακλητών υπαλλήλων), θα δημιουργήσει σημαντικά προβλήματα αλληλοεπικάλυψης αρμοδιοτήτων.

Παράλληλα, έχουν ήδη προκηρυχθεί 42 θέσεις Προϊσταμένων Γενικής Διεύθυνσης σε 14 Υπουργεία και 5 θέσεις στην Περιφέρεια Αττικής και βρίσκεται σε εξέλιξη η διαδικασία συνευξενών και έκδοσης αποτελεσμάτων.³⁷

Πέραν της ανάγκης για ταχεία περαίωση των ανωτέρω διαδικασιών, θα πρέπει να επισημανθεί και η ανάγκη να επαναξιολογηθούν -μετά την ολοκλήρωσή τους- οι διαδικασίες επιλογής και κυρίως τα κριτήρια μοριοδότησης, ώστε να βελτιστοποιηθούν με βάση την εμπειρία από την πρώτη εφαρμογή τους.

Αναφορικά με την κινητικότητα στον δημόσιο τομέα, ολοκληρώθηκε, στις αρχές Δεκεμβρίου 2017, η περίοδος κατάθεσης αιτήσεων στο πλαίσιο του 1^{ου} κύκλου του Ενιαίου Συστήματος Κινητικότητας, που ξεκίνησε στα μέσα Νοεμβρίου (16/11/2017). Αυτός ο κύκλος περιλαμβάνει 801 θέσεις, εγκεκριμένες από την Κεντρική Επιτροπή Κινητικότητας, διαθέσιμες από φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα, για μετάταξη (456 θέσεις) ή απόσπαση (345 θέσεις).³⁸

Τέλος, στο δ' τρίμηνο του 2017 ολοκληρώθηκε σε σημαντικό βαθμό η διαδικασία αξιολόγησης των δημοσίων υπαλλήλων,³⁹ ιδιαίτερα μετά τη νέα νομοθετική ρύθμιση και τις κυρώσεις που προβλέφθηκαν (νέο άρθρο 24Α στον ν. 4369/2016).⁴⁰ Το Γ.Π.Κ.Β. δεν είναι βέβαια σε θέση να γνωρίζει εάν τελικά η αξιολόγηση έγινε από τους εμπλεκόμενους με ουσιαστικό ή με διεκπεραιωτικό τρόπο. Κρίνεται απαραίτητο να συγκεντρώσει το Υπουργείο Διοικητικής Ανασυγκρότησης τα στατιστικά στοιχεία από τις βαθμολογίες, προκειμένου να συνάγει τα αναγκαία συμπεράσματα και να κάνει τις όποιες επιβαλλόμενες παρεμβάσεις και διορθωτικές κινήσεις σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι η αξιολόγηση παρέμεινε μια τυπική και όχι μια ουσιαστική διαδικασία.

3.4 Μη εξυπηρετούμενα δάνεια

Η μακρόχρονη οικονομική κρίση έχει αναδείξει σημαντικές προκλήσεις που θα πρέπει να αντιμετωπιστούν προκειμένου να επανέλθει η ελληνική οικονομία σε σταθερή αναπτυξιακή τροχιά. Χωρίς αμφιβολία, η διασφάλιση ενός πλαισίου χρηματοπιστωτικής σταθερότητας καθώς και η ομαλή λειτουργία των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων (πχ. κεφαλαιακή επάρκεια,

³⁶ Βλ. Έκθεση Γ.Π.Κ.Β., *Ιούλιος – Σεπτέμβριος 2017*, σελ. 42 επ. Θετικά σημειώνεται από το Γ.Π.Κ.Β. ότι τον Ιανουάριο του 2018 στο πολυνομοσχέδιο με τίτλο «Ρυθμίσεις για την εφαρμογή των διορθωτικών μεταρρυθμίσεων του Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής και άλλες διατάξεις», που ψηφίστηκε στη Βουλή (ν. 4512/2018), περιελήφθη διάταξη (άρθρο 240) που προσδιορίζει το διάστημα της «συνυπηρετήσης» σε τρεις (3) μήνες.

³⁷ Η διαδικασία αυτή γίνεται με βάση τις διατάξεις του ν. 4369/2016 (ΦΕΚ 33Α'/27.02.2016) όπως ισχύει. Βλ. Έκθεση ΓΠΚΒ, *Απρίλιος – Ιούνιος 2017*, σελ. 41 επ.

³⁸ Για τις θέσεις αυτές κατατέθηκαν συνολικά 1.117 αιτήσεις, οι οποίες θα αξιολογηθούν βάσει των κριτηρίων, που ορίζονται στο ν. 4440/2016. Βλ. Δελτίο Τύπου Υπουργείου Διοικητικής Ανασυγκρότησης (07.12.2017) στο <http://www.minadmin.gov.gr/wp-content/uploads/DT-Minadmin-20171207-ProtosKyklosKinitikotitas.pdf> [πρόσβαση: 05.01.2018].

³⁹ Βλ. απάντηση της Υπουργού Διοικητικής Ανασυγκρότησης σε σχετική ερώτηση που κατατέθηκε στη Βουλή για τα «αποτελέσματα διαδικασίας αξιολόγησης των Δημοσίων Υπαλλήλων», στο <http://www.hellenicparliament.gr/User-Files/67715b2c-ec81-4f0c-ad6a-476a34d732bd/10529177.pdf> [πρόσβαση: 11.01.2018].

⁴⁰ Η νέα νομοθετική ρύθμιση προβλέφθηκε στο άρθρο 36 του ν. 4489/2016 (ΦΕΚ 140Α'/21.09.2017).

παροχή ρευστότητας) αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις για την οικονομική ανάκαμψη. Στο πλαίσιο αυτό η διευθέτηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων αποτελεί ζήτημα προτεραιότητας, που λαμβάνει επείγον χαρακτήρα στη βάση της έναρξης των λεγόμενων «stress test» των τραπεζών τον Φεβρουάριο 2018, από το αποτέλεσμα των οποίων θα κριθεί η ανάγκη για νέα ανακεφαλαιοποίηση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Σεπτεμβρίου του 2017, το ύψος των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων έφθασε τα €100,4 δισ. ή το 44,6% των συνολικών ανοιγμάτων. Σε σχέση με το Μάρτιο του 2016 όπου τα μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα είχαν φθάσει στο υψηλότερο σημείο τους, προκύπτει μια μείωση κατά 7,6% ή € 8,2 δισ. Από το σύνολο των μη εξυπηρετούμενων δανείων, το 45,5% αφορά δανειακές συμβάσεις που έχουν καταγγελθεί από τράπεζες, εκ των οποίων το 24,5% αποτελούν δάνεια με καθυστέρηση άνω των 90 ημερών και το 30,1% δάνεια πιο βραχυπρόθεσμης διάρκειας αλλά παρόλα αυτά θεωρείται ότι δεν θα εισπραχθούν ποτέ. Επιπρόσθετα, ο ρυθμός αποκατάστασης της τακτικής εξυπηρέτησης δανείων (cure rate)⁴¹ υπολείπεται του δείκτη αθέτησης (default rate)⁴² αναδεικνύοντας τις διάγραφες δανείων ως το σημαντικότερο μέσο για την διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων: για το εννέαμηνο του 2017, οι διαγραφές δανείων ανήλθαν σε €4,4 δισ., οι πωλήσεις δανείων σε €1,8 δισ. και η αποπληρωμή δανείων είτε μερικών ή ολικών σε €1,8 δισ.⁴³ Αναφορικά με τους κλάδους δραστηριότητας, η εστίαση, η βιομηχανία, οι κατασκευές και το εμπόριο έχουν τη μεγαλύτερη έκθεση.

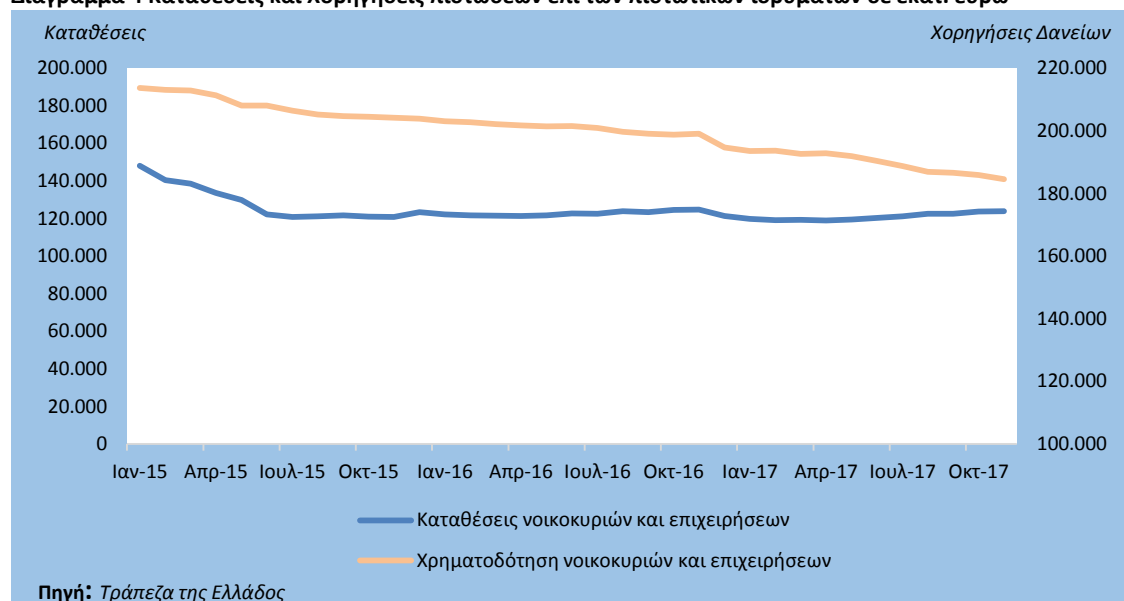
Συνολικά, στη διάρκεια του 2017, η ένταση της πιστωτικής συστολής μειώθηκε, αν και όχι σε σημαντικό βαθμό. Αυτό οφείλεται κυρίως στην υποχώρηση των δανειακών επιτοκίων σε πραγματικούς όρους, στη συνεχιζόμενη επιστροφή καταθέσεων στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα με επανακατάθεση τραπεζογραμματίων κυρίως από τις επιχειρήσεις και επαναπατρισμό κεφαλαίων που είχαν τοποθετηθεί στο εξωτερικό, στη μικρότερη αρνητική μεταβολή του ετήσιου ρυθμού μεταβολής των τραπεζικών πιστώσεων τόσο προς τα νοικοκυριά όσο και προς τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις καθώς και στην επίτευξη περαιτέρω προόδου στην αντιμετώπιση του προβλήματος των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων στο τραπεζικό σύστημα. Από την άλλη πλευρά, οι καταθέσεις των μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων και των νοικοκυριών παρουσίασαν άνοδο. Μετά την ολοκλήρωση της πρώτης αξιολόγησης έως και τον Οκτώβριο του 2017 οι καταθέσεις αυξήθηκαν κατά περίπου €8,4 δισ. ενώ το πρώτο δεκάμηνο του 2017 η αύξηση στις καταθέσεις ανήλθε σε περίπου €2,6 δισ. (βλέπε Διάγραμμα 4). Μικρή βελτίωση επήλθε στον ετήσιο ρυθμό μεταβολής των τραπεζικών πιστώσεων τόσο προς τα νοικοκυριά όσο και προς τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις το δεκάμηνο του 2017 σε σύγκριση με το αντίστοιχο δεκάμηνο του 2016, αν και συνολικά η τάση παραμένει αρνητική. Κατά την περίοδο Ιανουαρίου-Οκτωβρίου 2017 τα νέα καταναλωτικά δάνεια προκαθορισμένης λήξης μειώθηκαν κατά 36% ενώ τα στεγαστικά δάνεια προκαθορισμένης λήξης αυξήθηκαν κατά 31%. Αναφορικά με τις πιστώσεις προς τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις κατά το δεκάμηνο του 2017 προκύπτει ότι οι σωρευτικές εκταμιεύσεις δανείων από τις επιχειρήσεις ήταν περίπου διπλάσιες σε σχέση με αυτές του αντίστοιχου δεκαμήνου του 2016.

⁴¹ Με τον όρο αυτόν εννοείται το ποσοστό του συνόλου των μη εξυπηρετούμενων δανείων που άρχισε να εξυπηρετείται κανονικά ξανά εντός του 2017.

⁴² Με τον όρο αυτόν εννοείται το ποσοστό του συνόλου των μη εξυπηρετούμενων δανείων στο οποίο αντιστοιχούν τα δάνεια που άρχισαν να παρουσιάζουν καθυστέρηση.

⁴³ Τράπεζα της Ελλάδος (2017): «Ενδιάμεση Έκθεση Νομισματικής Πολιτικής», Δεκέμβριος 2017.

Διάγραμμα 4 Καταθέσεις και Χορηγήσεις πιστώσεων επί των πιστωτικών ιδρυμάτων σε εκατ. ευρώ

Πίνακας 3 Αναθεωρημένοι επιχειρησιακοί στόχοι μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων (€ εκατ.)

	Αρχική υποβολή (Σεπτέμβριος 2016)	Αναθεωρημένη υποβολή (Σεπτέμβριος 2017)	Διαφορά
Υπόλοιπο μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων	102.946	101.297	-1.650
Νέα μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα	18.886	20.115	1.229
Αναταξινομημένα δάνεια από μη εξυπηρετούμενα	-23.671	-21.138	2.533
Εκταμιεύσεις	19	98	79
Εισπράξεις	-4.164	-3.532	632
Ρευστοποιήσεις	-10.560	-10.598	-38
Πωλήσεις	-6.890	-11.609	-4.719
Διαγραφές	-9.392	-10.572	-1.180
Ανταλλαγή χρέους με μετοχικό κεφάλαιο	-21	-111	-90
Άλλα	-730	249	979
Υπόλοιπο μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων, Δεκέμβριος 2019	66.423	64.198	-2.225

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Προς την κατεύθυνση αντιμετώπισης του υψηλού ποσοστού των μη εξυπηρετούμενων δανείων, οι τράπεζες στο τέλος του Σεπτεμβρίου του 2017 υπέβαλαν αναθεωρημένους επιχειρησιακούς στόχους (Πίνακας 3). Πιο συγκεκριμένα, ο στόχος για το 2019 προβλέπει μείωση των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων στα €64.198 εκ. (έναντι στόχου €66.423 εκ. που είχε τεθεί το Σεπτέμβριο του 2016), στη βάση εκτιμήσεων για αυξημένες πωλήσεις δανείων και διαγραφών. Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να σημειωθεί ότι – σύμφωνα με την ΤτΕ – οι προβλέψεις των τραπεζών επαρκούν για να καλύψουν το 50% περίπου των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων, ενώ οι εμπράγματα εξασφαλίσεις των δανείων μπορούν να καλύψουν αποτελεσματικά το υπόλοιπο της αξίας των δανείων. Από την άλλη πλευρά, στην πρόσφατη επισκόπηση της ΤτΕ για το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα, αναφέρεται ότι η κερδοφορία των ελληνικών τραπεζών πλήττεται σε μεγάλο βαθμό από τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Μία από τις συνέπειες αυτής της εξέλιξης είναι το υψηλότερο κόστος δανεισμού προς νοικοκυριά και επιχειρήσεις - καθαρό επιτοκιακό περιθώριο 2,6% στην Ελλάδα έναντι 1,3% στην ΕΕ – (ώστε να αντισταθμιστούν οι απώλειες που καταγράφονται από τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια), γεγονός που πλήττει την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών επιχειρήσεων. Το ποσοστό των ΜΕΔ στην Ελλάδα παραμένει το υψηλότερο στην ΕΕ.⁴⁴

Για την αντιμετώπιση του προβλήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων⁴⁵ στον τραπεζικό τομέα έχουν γίνει σημαντικά βήματα στο νομικό πλαίσιο (π.χ. η λειτουργία ηλεκτρονικής πλατφόρμας για τον εξωδικαστικό μηχανισμό τέθηκε σε λειτουργία τον Αύγουστο του 2017), η λειτουργία ηλεκτρονικής πλατφόρμας για τους ηλεκτρονικούς πλειστηριασμούς ακινήτων (Νοέμβριος 2017)⁴⁶ ενώ στο αμέσως προσεχές διάστημα αναμένεται η εφαρμογή των νέων διατάξεων.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η διασφάλιση ενός πλαισίου χρηματοπιστωτικής σταθερότητας καθώς και η ομαλή λειτουργία των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων αποτελούσαν σημαντικό κομμάτι για την ολοκλήρωση της Γ' αξιολόγησης. Στο πλαίσιο αυτό περιλαμβάνονται βήματα όπως:

- Η εξασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας της δευτερογενούς αγοράς των μη εξυπηρετούμενων δανείων
- Αποτελεσματική εφαρμογή του εξωδικαστικού μηχανισμού
- Προώθηση διαδικασιών για τους πλειστηριασμούς (στελέχωση υπηρεσιών κ.ά.)
- Αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του νομικού πλαισίου για τους πλειστηριασμούς και παρουσίαση σχετικής εκθέσεως που θα συζητηθεί με τους θεσμούς

⁴⁴ Σύμφωνα με την τελευταία έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την τραπεζική ένωση και την ένωση των κεφαλαιαγορών, η μείωση των ΜΕΔ αναδεικνύεται σε σημαντικό βήμα για τη σταθερότητα και την ολοκλήρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος της ΕΕ. Πηγή: EC (2018), COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL AND THE EUROPEAN CENTRAL BANK First Progress Report on the Reduction of Non-Performing Loans in Europe {COM(2018) 37 final}

⁴⁵ Σύμφωνα με τους ορισμούς της Ευρωπαϊκής Αρχής Τραπεζών (EBA), στα μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα περιλαμβάνονται δάνεια με καθυστέρηση μεγαλύτερη των 90 ημερών και δάνεια αβέβαιης είσπραξης χωρίς τη ρευστοποίηση εξασφάλισης, ανεξάρτητων ημερών καθυστέρησης

⁴⁶ Πιο συγκεκριμένα, οι ελληνικές τράπεζες θα πρέπει να θέσουν σε εφαρμογή το Διεθνές Πρότυπο Χρηματοοικονομικής Πληροφόρησης 9 (ΔΠΧΠ 9), να αυστηροποιήσουν το χειρισμό προβλέψεων για τη διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων δανείων σύμφωνα με το προσάρτημα των οδηγιών της ΕΚΤ, να διενεργήσουν πανευρωπαϊκή άσκηση προσομοίωσης ακραίων καταστάσεων από την ΕΚΤ, να προχωρήσουν στην υλοποίηση πιο δραστηκών ενεργειών για τη αναδιάρθρωση των βιώσιμων επιχειρήσεων, να εντοπίσουν τις στρατηγικές κακοπληρωτών που τελούν υπό καθεστώς νομικής προστασίας και να δώσουν οριστικό τέλος στο πρόβλημα των μη βιώσιμων επιχειρήσεων που συνεχίζουν να υπάρχουν «τεχνητά».

- Δημιουργία της Ανεξάρτητης Αρχής Πιστοληπτικής Αξιολόγησης (Credit Bureau) για την ενδυνάμωση του διοικητικού πλαισίου για τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια

3.5 Η αγορά εργασίας και το ανθρώπινο κεφάλαιο στο πλαίσιο της τρίτης αξιολόγησης

Σύμφωνα με την έρευνα εργατικού δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ⁴⁷ για το τρίτο τρίμηνο του 2017 ο αριθμός των ανέργων ανήλθε σε 970.062 άτομα και ο αριθμός των απασχολούμενων σε 3.823.705 άτομα. Η απασχόληση σε σχέση με το τρίτο τρίμηνο του 2016 αυξήθηκε κατά 2,3% ενώ ο αριθμός των ανέργων μειώθηκε κατά 11,2%. Ο αριθμός των μη ενεργών ατόμων είναι 4.378.500 και το ποσοστό του εργατικού δυναμικού στο σύνολο ανδρών και γυναικών είναι 52,3%. Το ποσοστό ανεργίας το τρίτο τρίμηνο του 2017 σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ είναι της τάξης του 20,2%. Ειδικότερα το ποσοστό ανεργίας των γυναικών (24,9%) συνεχίζει να είναι υψηλότερο και αυτό το τρίμηνο σε σχέση με το αντίστοιχο των ανδρών (16,5%).

Η ανεργία των νέων (κάτω των 25 ετών) στην Ελλάδα σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat συνεχίζει να είναι η υψηλότερη σε ποσοστό 39,5 (Σεπτέμβριος 2017).⁴⁸ Το αντίστοιχο ποσοστό για τον μήνα Νοέμβριο ήταν 18,2% για την Ευρωζώνη και 16,2% για την ΕΕ. Η ανεργία να μεν υποχώρησε αλλά συνεχίζει να είναι υψηλή.

Η μισθωτή απασχόληση στον ιδιωτικό τομέα τον Νοέμβριο του 2017 κατέγραψε μείωση ενώ προέκυψε αρνητικό ισοζύγιο προσλήψεων απολύσεων κατά 39.221 θέσεις εργασίας.⁴⁹ Τον Δεκέμβριο του 2017 το ισοζύγιο προσλήψεων απολύσεων ήταν θετικό κατά 15.315 θέσεις εργασίας. Οι προσλήψεις ήταν περισσότερες σε σχέση με τον Δεκέμβριο του 2016 (155.136) και συγκεκριμένα ανήλθαν σε 172.064. Οι αποχωρήσεις όμως σημείωσαν αύξηση, από 144.004 τον Δεκέμβριο του 2016, σε 156.749 τον Δεκέμβριο του 2017.⁵⁰ Η μερική αλλά και η εκ περιτροπής απασχόληση συνεχίζει να σημειώνει υψηλά ποσοστά (Πίνακας 4). Τον Δεκέμβριο του 2017 επικράτησαν οι ευέλικτες μορφές εργασίας με την μερική απασχόληση να καταγράφει ποσοστό της τάξης του 41,78% και την εκ περιτροπής εργασία 15,61% αντίστοιχα.

Η πλειονότητα των εργαζομένων παρουσιάζει μεγάλη συγκέντρωση στους κλάδους του λιανικού εμπορίου (13,33%), των υπηρεσιών εστίασης (10,78%) καθώς και του χονδρικού εμπορίου (10,5%)⁵¹ ενώ ο πρωτογενής τομέας συνεχίζει την πτωτική πορεία.⁵²

⁴⁷ ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού: Γ' τρίμηνο 2017, Πειραιάς, 14 Δεκεμβρίου 2017.

⁴⁸ Eurostat, news release euroindicators, 4/2018 – 9 January 2018.

⁴⁹ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΡΟΕΣ ΜΙΣΘΩΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2017, Τμήμα Αξιοποίησης Δεδομένων, Τεκμηρίωσης & Ανάλυσης, της Δ/σης Προγραμματισμού και Συντονισμού, Επιθεώρησης Εργασιακών Σχέσεων της Κεντρικής Υπηρεσίας του Σ.ΕΠ.Ε. Ομάδα Διαχείρισης του Πληροφοριακού Συστήματος "ΕΡΓΑΝΗ".

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΡΟΕΣ ΜΙΣΘΩΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ ΣΕΠΕ – ΟΑΕΔ – ΙΚΑ ΕΤΑΜ ΕΙΔΙΚΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ – ΜΙΣΘΩΤΩΝ ΜΕ ΣΧΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΑΠΟ 1 ΕΩΣ 21 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2017, Τμήμα Αξιοποίησης Δεδομένων, Τεκμηρίωσης & Ανάλυσης, της Δ/σης Προγραμματισμού και Συντονισμού, Επιθεώρησης Εργασιακών Σχέσεων της Κεντρικής Υπηρεσίας του Σ.ΕΠ.Ε. Ομάδα Διαχείρισης του Πληροφοριακού Συστήματος "ΕΡΓΑΝΗ".

⁵² ΤτΕ, Νομισματική πολιτική Ενδιάμεση έκθεση 2017, Δεκέμβριος 2017.

Πίνακας 4 Ποσοστιαία κατανομή νέων προσλήψεων ανά είδος σύμβασης εργασίας, 1.01.2017-30.11.2017 και 1.01.2017-31.12.2017.

	Νοέμβριος	Δεκέμβριος
Πλήρης απασχόληση	45.33	40.90
Μερική απασχόληση	40.83	45.13
Εκ περιτροπής απασχόληση	13.84	13.97
Πηγή: ΕΡΓΑΝΗ		

Οι εγγεγραμμένοι στο μητρώο του ΟΑΕΔ με ενεργό δελτίο για συνεχόμενο διάστημα μεγαλύτερο ή ίσο των δώδεκα μηνών ανήλθε τον Νοέμβριο σε 495.195 σε σχέση με τον Οκτώβριο του 2017 που ήταν 493.313 και 489.749 τον Σεπτέμβριο του 2017.⁵³ Για τον μήνα Δεκέμβριο ο αριθμός τους ανήλθε σε 494.326. Το τελευταίο διάστημα έχουν σημειωθεί σημαντικά βήματα στην απορρόφηση των μακροχρόνια ανέργων όμως το υπάρχον στρεβλό αναπτυξιακό πρότυπο, η μη εξωστρέφεια της ελληνικής οικονομίας, η ύπαρξη αντικινήτρων για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και την προσέλκυση επενδύσεων (π.χ. η ύπαρξη υψηλής αλλά και ταυτόχρονα μη ανταποδοτικής φορολογίας) συνεχίζει να εντείνει το πρόβλημα.

Οι Έλληνες εξαιτίας της γενικότερης κατάστασης της οικονομίας και της ανεργίας σύμφωνα με την πρόσφατη έκθεση του Ευρωβαρόμετρου παρουσιάζονται απογοητευμένοι και συγκεκριμένα το 59% εκφράζει την άποψη ότι τα χειρότερα δεν έχουν έρθει ακόμα.⁵⁴ Ενώ το 98% των Ελλήνων χαρακτηρίζει την κατάσταση της απασχόλησης πολύ κακή. Αναμφισβήτητα η ανεργία αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της Ελλάδας. Σε προηγούμενη έκθεση το ΓΠΚΒ έχει επισημάνει ότι είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αναμορφωθεί το μείγμα πολιτικής για την αντιμετώπιση της ανεργίας.⁵⁵ **Επίσης, είναι σημαντικό να περιοριστεί η πόλωση που έχει δημιουργηθεί στην απασχόληση αυξάνοντας τη ζήτηση για θέσεις με υψηλές και χαμηλές αποδοχές περιορίζοντας τις μεσαίες θέσεις εργασίας και εντείνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την κοινωνική ανισότητα.**⁵⁶

Ο ρόλος του κατώτατου μισθού είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την αποτελεσματική λειτουργία της αγοράς. Σύμφωνα με δηλώσεις της Υπουργού Εργασίας, ο κατώτατος μισθός που σήμερα διαμορφώνεται στα 586 ευρώ (510 για τους νέους) προβλέπεται να αυξηθεί με το πέρας του μηνιού. Η αύξηση όμως του κατώτατου μισθού προϋποθέτει την ύπαρξη πραγματικής οικονομικής ανάπτυξης. Η αύξηση των μισθών θα πρέπει να συνδέεται με την παραγωγικότητα και να λαμβάνει υπόψη τις ενδεχόμενες επιπτώσεις στις ΜμΕ επιχειρήσεις που αποτελούν την πλειονότητα των επιχειρήσεων στην Ελλάδα καθώς και τις επιπτώσεις στους ευέλικτα απασχολούμενους. Αυτή καθεαυτή η αύξηση των μισθών και ιδιαίτερα του κατώτατου δε μπορεί να είναι λειτουργική αν πρώτα δεν εδραιωθεί ένα σωστό παραγωγικό εξωστρεφές μοντέλο αλλά και αν δεν προωθηθούν ταυτόχρονα και μια σειρά από συνοδευτικά μέτρα.

⁵³ ΟΑΕΔ, Συνοπτική έκθεση εγγεγραμμένων στον ΟΑΕΔ, Οκτώβριος-Νοέμβριος 2017.

⁵⁴ Βλ. Standard Eurobarometer 88 Autumn 2017, Public opinion in the European Union, Fieldwork November 2017. <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDRD/-surveyKy/2143>

⁵⁵ Βλ. Γ.Π.Κ.Β., Τριμηνιαία Έκθεση Ιούλιος – Σεπτέμβριος 2017.

⁵⁶ ΣΕΒ, Μεγαλώνει το χάσμα στις δεξιότητες και τις αμοιβές των εργαζομένων, Εβδομαδιαίο δελτίο για την ελληνική οικονομία, ΤΕΥΧΟΣ 118 | 23 Νοεμβρίου 2017

Σε ό,τι αφορά στην επιδοματική πολιτική που προωθεί η κυβέρνηση αυτή αποτελεί μια πρόσκαιρη λύση, που γίνεται κατανοητή σε συνθήκες οικονομικής κρίσης. Για να είναι όμως επιτυχής προϋποθέτει σωστή στόχευση καθώς και κάλυψη των πραγματικών αναγκών των ευπαθών κοινωνικών ομάδων. Απαιτούνται σημαντικές αλλαγές στο υπάρχον κοινωνικό κράτος και εξάλειψη των δυσλειτουργιών που το χαρακτηρίζουν εδώ και πολλές δεκαετίες. Μόνο η ύπαρξη πραγματικής οικονομικής μεγέθυνσης θα μπορούσε να καταστήσει αποτελεσματική την κοινωνική πολιτική. **Επιπλέον η παροχή επιδομάτων μπορεί να οδηγήσει σε παγίδα φτώχειας υπό την έννοια ότι μπορεί να λειτουργήσει ως αντικίνητρο για την απασχόληση ακόμα και αν πρόκειται για ευέλικτη.** Ενώ δύναται να οδηγήσει και σε στρέβλωση της ατομικής συμπεριφοράς⁵⁷ (πχ. απόκρυψη εισοδημάτων). Αυτό το οποίο πραγματικά χρειάζεται είναι η συνέχιση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και η οικοδόμηση ενός οικονομικού μοντέλου που θα παράγει πραγματικό πλούτο. Όσο οι μεταρρυθμίσεις καθυστερούν τόσο θα αυξάνεται το εργατικό κόστος.⁵⁸

Για τη μείωση της ανεργίας και την τόνωση της απασχόλησης η απάντηση βρίσκεται στην ενίσχυση των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης, στην ενίσχυση των επενδύσεων και στην βελτίωση των δεξιοτήτων. **Οι δηλώσεις της Υπουργού Εργασίας για την ενίσχυση της νεανικής εργασίας είναι ενθαρρυντικές αλλά το ζητούμενο είναι η συνέχεια στην εργασία και όχι η εργασία λίγων μηνών διότι έτσι καταλήγουμε να δημιουργούμε «εργαζόμενους φτωχούς» που έχουν χρήματα μόνο για φαγητό.**⁵⁹

Στην πραγματικότητα αυτό που προέχει είναι η δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης και το άνοιγμα των αγορών. Οι νέες θέσεις εργασίας μπορούν να βελτιώσουν τα εισοδήματα και συνεπώς να ενισχύσουν της ποιότητα ζωής των πολιτών. Η επιτυχία όμως μιας αποτελεσματικής αγοράς εργασίας συνδέεται με την προώθηση των μεταρρυθμίσεων στην εκπαίδευση και κυρίως στην αναμόρφωση του πλαισίου επαγγελματικής κατάρτισης, στην ανάπτυξη ενός μηχανισμού καταγραφής προβλημάτων και προκλήσεων, στην επανεκκίνηση της ελληνικής επιχειρηματικότητας καθώς και την μείωση της υπερφορολόγησης.⁶⁰

Ειδικότερα, όπως έχει αναφέρει το Γ.Π.Κ.Β. στο παρελθόν αλλά και ο ΣΕΒ σε πρόσφατη ειδική έκθεση είναι σημαντικό να δοθεί βαρύτητα και στο μη μισθολογικό κόστος και στη «φορολογική σφήνα»⁶¹ στην απασχόληση. **Για το έτος 2016 η φορολογική σφήνα στην Ελλάδα ξεπερνούσε τον μέσο όρο της ΕΕ και άγγιξε το 32,6%.**⁶² Να σημειωθεί ότι το 2016 η Ελλάδα ήταν η μοναδική χώρα⁶³ που κατέγραψε αύξηση στη μέση φορολογική επιβάρυνση⁶⁴ της εργασίας. Είναι ευκολονόητο ότι όσο αυξάνεται η φορολογία εισοδήματος τόσο θα αυξάνεται και η φορολογική σφήνα και άρα θα μειώνεται και ο διαθέσιμος μισθός. Συνεπώς θα εντείνεται και το φαινόμενο της «υποδηλωμένης» εργασίας.

⁵⁷ Μάνος Μασσαγγάνης, Προστασία των χαμηλών εισοδημάτων και παγίδα φτώχειας, ΕΚΚΕ, 1999.

⁵⁸ ΣΕΒ, Ειδική Έκθεση, Κοινωνικός Διάλογος και Συλλογικές διαπραγματεύσεις, 7 προϋποθέσεις για την επανεκκίνηση του κοινωνικού διαλόγου και την αύξηση των εισοδημάτων στο μέλλον, 19/9/2018.

⁵⁹ Βλ. Giorgos Christides "Working Poor" in Griechenland". *Der Spiegel* (03.11.2017) <http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/armut-in-griechenland-gruppe-der-working-poor-steigt-rasant-betroffene-erzaehlen-a-1175963.html>

⁶⁰ ΣΕΒ, Ειδική Έκθεση, ό. π.

⁶¹ Η φορολογική σφήνα είναι η διαφορά ανάμεσα στον καθαρό μισθό του εργαζόμενου και το κόστος του εργοδότη.

⁶² OECD, Taxing wages 2017.

⁶³ Από τις 35 χώρες του ΟΟΣΑ.

⁶⁴ Αύξηση ασφαλιστικών φόρων και φόρων εισοδήματος.

Οι μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας έχουν οδηγήσει σε βελτίωσή της, αλλά απαιτείται η συνέχιση της εφαρμογής τους. Η τροποποίηση του συνδικαλιστικού νόμου 1264/1982⁶⁵ (άρθρο 211 του ν. 4512/2018) ως προς το ποσοστό απαρτίας (50%) για τη συζήτηση και λήψη απόφασης κήρυξης απεργίας αξιολογείται θετικά.

Στο πλαίσιο της επόμενης αξιολόγησης η κυβέρνηση καλείται να δημιουργήσει πάντα σε συνεννόηση με τους θεσμούς και τους κοινωνικούς εταίρους έναν αξιόπιστο διοικητικό μηχανισμό με κύρια αρμοδιότητα την αξιολόγηση της αντιπροσωπευτικότητας στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων που αφορούν τις κλαδικές συμβάσεις εργασίας. Στόχος της αξιολόγησης είναι αν τελικά επιτυγχάνεται η αντιπροσωπευτικότητα της σύμβασης προκειμένου αυτή να μπορεί να επεκταθεί σε όλες τις επιχειρήσεις του κλάδου. **Ο εν λόγω μηχανισμός θα πρέπει να τεθεί σε λειτουργία μέχρι και τον Μάρτιο του 2018.**

Σε ό,τι αφορά τη διαδικασία διαιτησίας και διαμεσολάβησης αυτή θα επανεξεταστεί στη βάση **μιας ανεξάρτητης γνωμοδοτικής αρχής η οποία έχει προβλεφθεί να είναι έτοιμη μέχρι το κλείσιμο της τρίτης αξιολόγησης.** Υπόψη θα πρέπει να ληφθεί και η απόφαση του ΣτΕ⁶⁶ η οποία κρίνει αντισυνταγματική την απαγόρευση της μονομερούς προσφυγής στη διαιτησία. Η δημιουργία της ψηφιακής καταγραφής των σωματείων προβλέπεται να είναι έτοιμη μέχρι και τον Μάρτιο του 2018. Ενώ τον Μάιο του 2018 θα πρέπει να είναι έτοιμο το προσχέδιο του κώδικα εργατικής νομοθεσίας.

Για την αδήλωτη εργασία είναι σημαντικό να αναθεωρηθεί το πλαίσιο των προστίμων προκειμένου να σταματήσει η εισφοροδιαφυγή. **Ήδη οι αρμόδιες αρχές έχουν αναπτύξει κανόνες ανάλυσης κινδύνου για στοχευμένους ελέγχους (βασικό προαπαιτούμενο) ενώ η υλοποίηση του σχεδίου δράσης για την αδήλωτη εργασία έχει ήδη αρχίσει να αποδίδει αποτελέσματα.** Επίσης η ολοκλήρωση της αυτόματης ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των βάσεων δεδομένων⁶⁷ θα συμβάλει σημαντικά στην αντιμετώπιση της.

Η Υπουργός Εργασίας σχετικά με την αδήλωτη απασχόληση προσδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα στην «διαμόρφωση του ύψους» του προστίμου. Αναφέρει ότι θα υπάρξει μείωσή του κατά 50% με την πρόσληψη του αδήλωτου εργαζόμενου με σύμβαση πλήρους απασχόλησης. Όμως, το ύψος του προστίμου δεν διορθώνει το πρόβλημα της αδήλωτης εργασίας. **Είναι σαφές ότι οι εργοδότες καταλήγουν στην πρακτική αυτή λόγω των υψηλών εισφορών και φόρων. Προκειμένου λοιπόν να μειώσουν το κόστος εργασίας προβαίνουν σε περικοπές εργαζομένων ή κάνουν χρήση αδήλωτης απασχόλησης. Είναι αναγκαίο να αλλάξει η επιχειρηματική κουλτούρα των ελληνικών επιχειρήσεων. Αυτό όμως είναι αδύνατον να πραγματοποιηθεί όταν επικρατεί τεράστια ανασφάλεια. Η λύση δεν είναι η μείωση του προστίμου αλλά επενδύσεις και υγιής επιχειρηματικότητα.**

Στο πλαίσιο της δια βίου εκπαίδευσης και κατάρτισης, αποτελεί προαπαιτούμενο η συνεργασία των Υπουργείων Εργασίας και Παιδείας με τον ΟΑΕΔ με κύριο στόχο 4.000 θέσεις κατάρτισης και εκπαίδευσης για το 2017-2018 και 2018-2019. Όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω αποτελεί προαπαιτούμενο η αναθεώρηση του πλαισίου επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Επιπλέον έως και τον Δεκέμβριο του 2018 η κυβέρνηση θα πρέπει να έχει αναπτύξει

⁶⁵ Ήδη από το 2010 το ΔΝΤ ζητούσε την αλλαγή του νόμου.

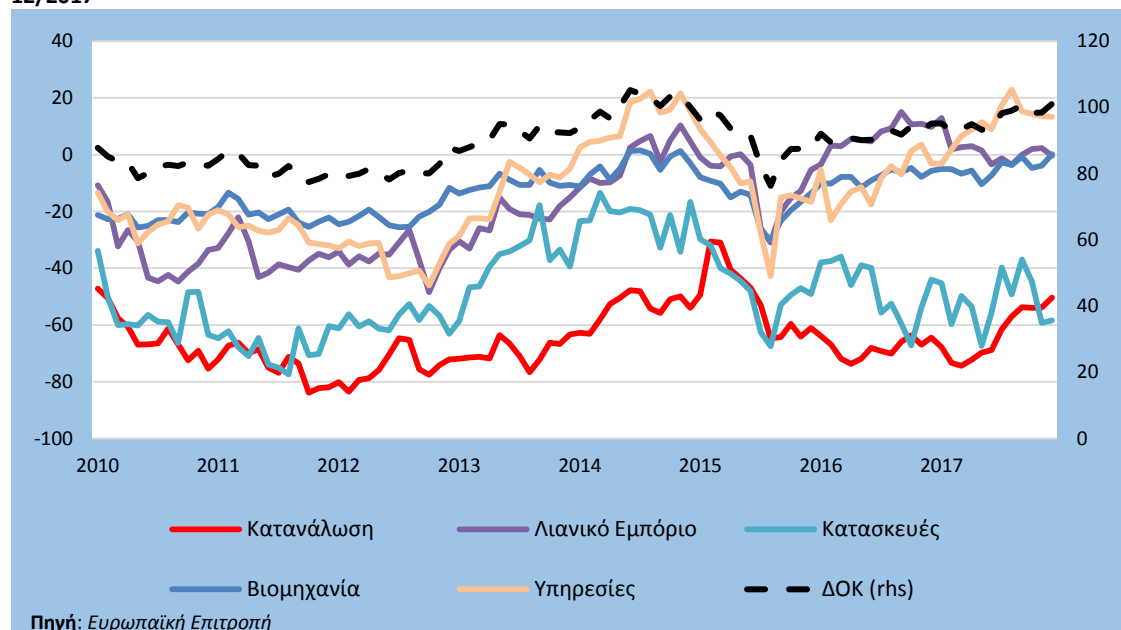
⁶⁶ Βλ. Ολ. 2307/2014.

⁶⁷ Υπουργείο Οικονομικών, ΣΕΠΕ, ΟΑΕΔ, ΕΦΚΑ, Υπουργείο Εργασίας κλπ.

ένα ολοκληρωμένο σχέδιο για την ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου. Οι μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση είναι αλληλένδετες με την αγορά εργασίας και μπορούν να αποφέρουν ιδιαίτερα σημαντικά αποτελέσματα.

Παράρτημα Κεφαλαίου 1

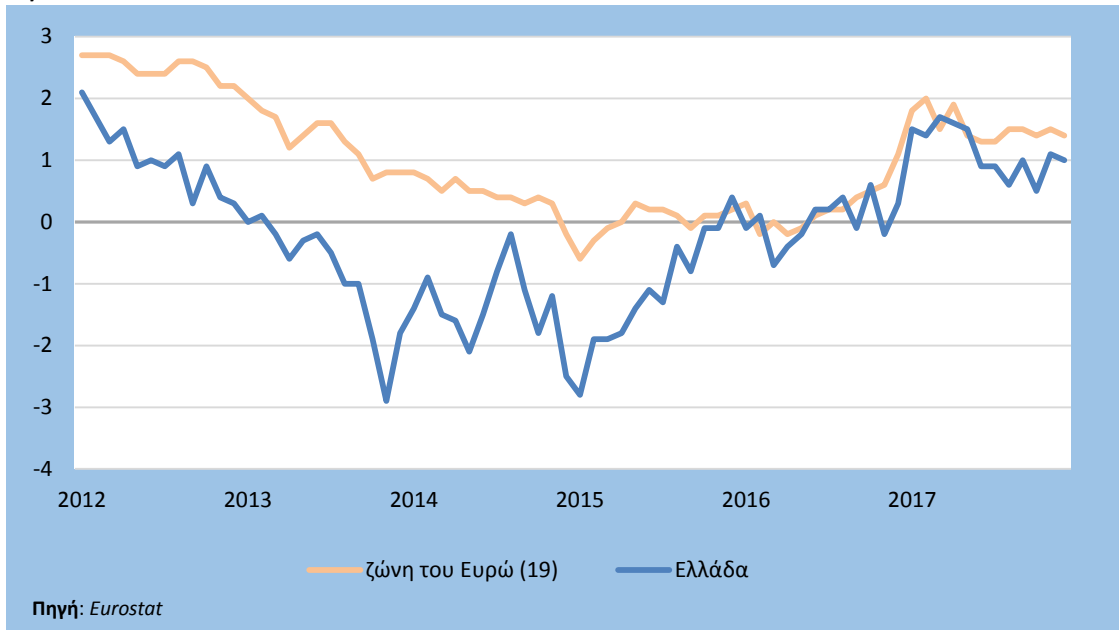
Διάγραμμα 5 Η εξέλιξη του Δείκτη Οικονομικού Κλίματος και των συνιστωσών του στην Ελλάδα, 1/2010 – 12/2017

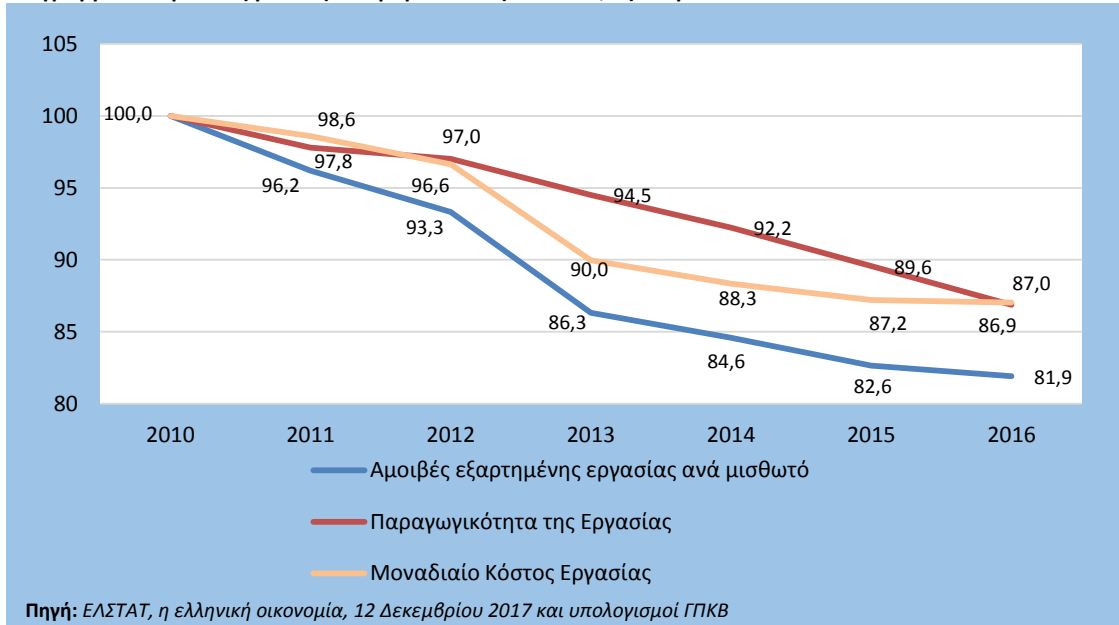
Διάγραμμα 6 Η εξέλιξη των τραπεζικών καταθέσεων επιχειρήσεων και νοικοκυριών σε € δισ., στην Ελλάδα, 1/2008 – 12/2017

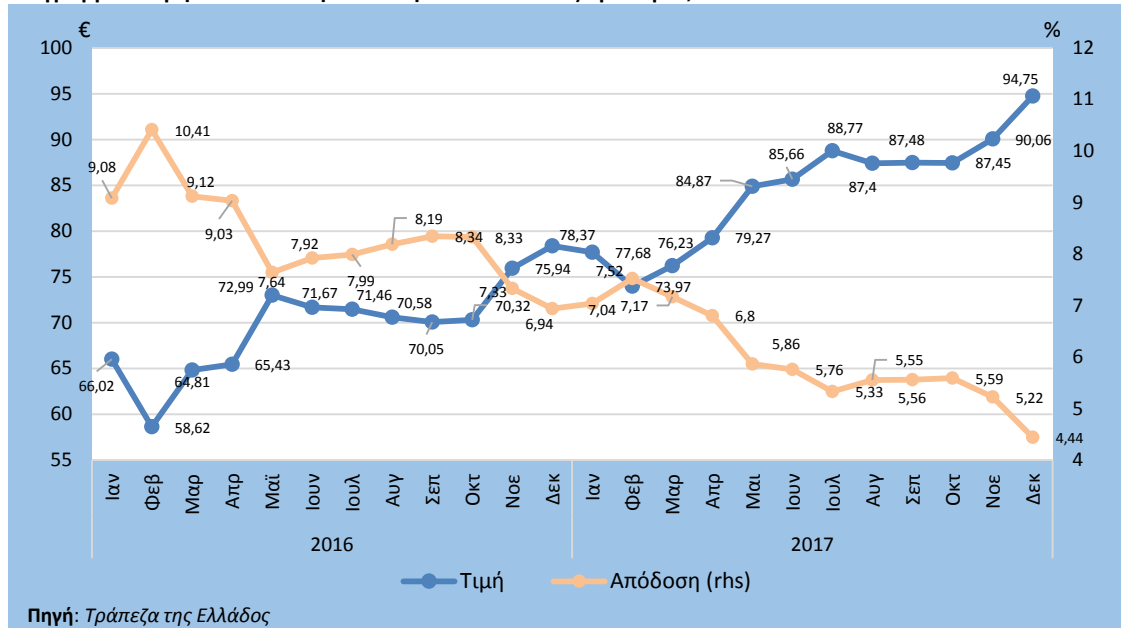
Διάγραμμα 7 Μεταβολή του ΕνΔΤΚ σε Ελλάδα και ζώνη του Ευρώ, μηνιαία δεδομένα, ετήσια βάση, %, 1/2012 – 12/2017

Διάγραμμα 8 Σωρευτική μείωση των μεγεθών στην Ελλάδα, την περίοδο 2010 – 2016

Διάγραμμα 9 Τιμή και απόδοση του ελληνικού 10 - ετους ομολόγου, Ιαν – 2016 – Δεκ. 2017.

Διάγραμμα 10 Ληξιπρόθεσμα και εισπραξη, Ιανουάριος – Νοέμβριος 2017, σε € δισ. σωρευτικά.

